

**Mid 18th c. Mughal Court and Nobles
in
the Khuda Bakhsh Manuscript of
GULSHAN-E-SADIQ**

by

Dr. Chander Shekhar

*Director, Lal Bahadur Shastri Centre for Indian Culture
Tashkent, Uzbekistan*

**Khuda Bakhsh Oriental Public Library
Patna**

***Mid 18th c. Mughal Court and
Courtiers: Family of Shakir
Khan s/o Lutfullah Khan Sadiq,
in Gulshan e Sadiq (KBL) or
Hadiqa e Haziq (BL)***

**By
Dr. Chander Shekhar**

**Khuda Bakhsh Oriental Public Library,
Patna**

2021

Printer & Publisher :
Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna
Email : kboplibrary@gmail.com,
Website : www.kblpublications.com

Mid 18th c. Mughal Court and Courtiers: Family of Shakir Khan s/o Lutfullah Khan Sadiq, in Gulshan-e Sadiq (KBL) or Hadiqa e Haziq (BL)¹

In Aurangzeb's period, writing unofficially imperial history was prohibited. But Bhimsen Kayasth of Aurangabad recorded majority of the events in his work, *Nuskha-e-Dilgusha-e Bhimsen*². Muhammad Hashim Khafi Khan criticized him in a reprimanding tone in his work for not obeying royal mandate yet copied (in today's term, plagiarize) all his recordings in his work, *Muntakhab ul Labab*. In 18th c. it seems all those who had access to royal archives or working in different official capacities outpour immensely all the records as they were waiting for an appropriate time to show their writing ability as well as how much important information they have with them. There one may find a large number of writings in Persian from macro or focused narrative on the family affiliations with the imperial house to the expanded projection of the contemporary events which one may call the shift in the power. The shift in the power was also multilayered. From earlier centralized to regional and with in the region too between various ethenic groups who will not even hesitate to provide military support to the outsiders like in the case of Nadir Shah

¹ Presented as a special lecture for Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna.

² Prof. Hasan Askari introduced this ms of KB, see the collection of his articles published by Bihar Urdu Academy. Recently, Dr. Matin (Amrawati Univ.; earlier at DU, my student) edited the text of it and got Ph.D. 2018

getting support from some nobles of Muhammad Shah or Abdul Qadir Rohillas's support to Ahmad Shah Abdali or Surajmal who remained on the fences looking for an appropriate time to side with one party or other. In many works, one may find the detail in accordance to *Ilmul Ansab*, the science of geneology. Perhaps, this genre became the source of recognition of loyalty to get the imperial jobs. Later, when the individual's merit become the dominant virtue for selection of Govt jobs, the phrase, ***Pidram Sultan BOOd*** didn't work. It remained only for boasting one's lineage.

Historical sources speak of variety of genres with in history writings of every period and same is with 18th c. Every type of source is bound to be associated with a person and his lineage. Majority of the writers of the era of 18th c or even prior are found to be in diehard position to establish themselves to hail from a very literary, educated, elite noble and well known family of royal service provider. It seems this kind of endeavor of the writers/even the poets is for the self projection. Even those who were holding position of 250 mansab, like Asad Beg Qazvini³ may be noticed in their narration to project themselves as man of higher contacts- rather direct contact with the emperor-. Their writings project them as they are sitting next to the emperor and they are constantly conversing with the emperor and noting down their words in their writing. This kind of narration creates constancy of interest in the modern reader of their text. These sway away the reader into

³ See the introduction, *Waqai-e-Asad Beg Qazvini*, Ed. Prof. Chander Shekhar, NMM, New Delhi, 2018

mesmerization some time. One hand, this their fanciful art of narration and other hand, tricks to outdo their other contemporary writers. It may be also noticed that rarely we come across any reference of the contemporary writer who too is writing on the same aspects in the lifetime of the writer. During the 18th c. so many writers were engaged in writing on the history of the period but none refers to others. It was another kind of secretive competition of 18th c writers. There are some direct sources, like Ma'sir Ul Umra of Samsamuddaula Shanawaz Khan, added by Azad Bilgerami (his name may not be there) but there are works which provide biographical sketches with much elaborate detail.

Many encyclopedic works, Gazetteers, economic and cultural histories, city descriptions, sufic treatises were compiled in 18th c. which had no such precedents earlier sprang up in the said period. Hoards of roznamchas and waqai, which are still not even counted, are lying in various public and private collections. Among the encyclopedic works, Gulshan-e-Sadiq, also recorded as Hadiqa e Haziq-e Ganjina-e Sadiq, of Shakir Khan, one of the seven sons of Lutfullah Khan Sadiq. Shakir Khan, a suspended grandee of Muhammad Shah's court, though his father was among the elite nobles of the same court. His other brothers, like Inayat Khan Rasikh, based at Aziamabad, were also active in court services as well as literary works. Tarikh-e-Shakir Khani, provides in depth detail on the causes of denigrating Jagir dari system is usually not considered by modern historians as a worthy source. (The History of Muhammad Shah, by Zahiruddin Malik, Asia Publishing House, New Delhi, 1977). To some extent, Prof. Malik is justified in his

observation, as the contents of Tarikh-e-Shakir Khani has no plan, or sequence of the events recorded in it. In fact, majority of the contents are excerpts from Gulshan e Sadiq. Yah, some lists of courtiers, eunuchs, men of minstrals which were part of Gulshan e sadiq and in the extant mss not available is repeated in TS and hence it became important for its inclusion as the extant copies don't have those folios.

Before I proceed to the main subject, it may be mentioned the off springs of this family are still alive though most of them may not be knowing the extant of this or other works of their family history. Amongst the known figures of recent past are Shad Azimabadi (1846-1927), a renowned poet of pre-Partitioned Hindostan who too did not mentioned this work in his family history, though living very near to Khuda Bakhsh library. He was given title of Khan Bahadur and a pension of Rs. One thousand by the Company Bahadur or British rulers of India. He wrote biography of his own and his ancestors which is published by Prof. Muslim in 1954, after keeping the hand written manuscript of Shad Azimbadi for 30 yrears with himself⁴. But Gulshan e sadiq or even Tarikh-e-Shakir Khani are not part of the biography of Shad Azimabadi. In his auto biography, Shad ki Kahani, Shad ki zabani: Khudnawish Hayat, he even did not enlist name of Shakir Khan. He mentions under the title Sayyed Sahib ke Nana ka Khandan (family tree of maternal grand father, from the family of Khwaja Abdulla Ansari, Nawwab Shamsuddaula Lutfullah Khan Sadiq, Nawwab

⁴ Rekhta. Com has uploaded all his works.

Inayat Khan Rasikh, Nawwab Izzat ullah,(Izzatullah was the son of Rasikh) Nawwab Jafar Ali Khan (son of Shakir Khan) and Nawwab Mahdi Ali Khan. Shakir Khan is not even named while his son's name is given.

However, let's talk about Gulshan e Sadiq of shakir Khan. It is an encyclopedic work on multifaceted subjects, also provide information on 18th c. court politics, nobility and its sharp decline, their greeds, chaotic scenes of imperial powers, Marahatas, Rohillas,Jats and Sikhs and weakening of Central forces and the causes of increasing decline of Mughal imperialism as well as outside looters. Shakir Khan, a noble of 1500 mansab also highlights working environment and procedures as well as copies of some official letters. Gulshan e Sadiq, or Hadiq –e Haziq, in its encyclopedic format also has enormous detail on Islamic History, history of Muslim rulers of minor central Asia, west Asia including Iran (from Pre-Islamic Iran), jurisprudence, rationale sciences, human development, sex (which is one of the essential subject in most of the encyclopedic works of this era and past) and treatments and medicinal advices, practices and obligations for Muslims of various religious obligations including Hajj. He explains all the must-be done practices to perform Hajj, He also explains how he sent his mother on Hajj. Apart from this,, he provides detail on oneirology or science of dreams in which he also regales his own dreams and the outcome of those seen and how to tackle the problems as advised in dreams. In the nine folios list of contents, he bifurcates these detail in chapter, entitled as Khyaban, section as Chaman and sub-section as Bariki. There were fourteen Khyaban in

the complete work as the list indicates but in the extant copies all is not available.

First about the Manuscripts of the said work, there are only two copies of this work: 1. Gulshan e Sadiq, Bankipor Collection, Khuda Bakhsh Library, Patna, Acc. No. 2022/2. 2. Hadiqa e Haziq-e Ganjina-e Sadiq, India office Collection, BL, London, Acc No. 2227. Both the Mss. Have their own peculiarities while both are incomplete too but available folios have important information on various facets of variety of realms of knowledge as well as biographical sketch which also contain social factors and cultural vistas.

List of the contents of KB shows it has 722 folios and BL had 1023. BL copy has many more chapters in comparison to KB one. BL goes up to 1783 AD i.e. the events related to Shah Alam II ranging from his escape from Delhi towards Allahabad and efforts to gain Azimabad and later getting Delhi's throne with the help of Marathas. Shakir Khan mentions he was there and the account is an eyewitness. While KB does not have those detail. Similarly, the chapters copied in BL are not consistently in order according to the list of contents. For example, the detail on the family and ancestors is recorded in the tenth chapter but in BL it is available in VI the chapter. : مسودہ ہاش مکرر نوشتہ شد زان پس چو باغ خلد فرح بخش خاص و : عام آمد Or the description of Shakir khan, himself, which are in 6th Khyaban in BL starts in 10th Khyaban in BL from folio 567. More important in BL, there was a description of the state affairs from beginning of the reign of Firdaus Aramgah (Muhammad Shah) till 9th RY of Shah Alam II i.e. 1187 AH/1773 similarly as per the list

of contents in BL the last chapter was on Delhi and its destruction. Both these are not recorded in the list of contents of KB. It reflects that the BL copy was a revised and it was entitled with a new title. According to an introductory poem of this work in BL, Folio 9, it was completed in 1187 AH/1782AD. He says:

روی ورق ۹ ب- نظم مرقوم است از کاتب کتاب:

می مراد از فضل خدا بجام آمد
 زمانه یارشد و بخت چون غلام آمد
 نواب شاکر صادق بطالع فیروز
 هر آنچه خواست زایزد همه بکام آمد
 چنین کتاب جامع بود بمجمده علوم
 چون همت پاکش باختم آمد
 کتابخانه حق بگفت ملهم یمنش
 بیان سال تمام چو انتظام آمد
 (۱۱۸۷)

حقانی کاتب بیچاره کرد فهرستش
 قبول خدمت نواب نیکام آمد
 دگر چو سال تماش ز هاتنی جستم
 بهار گلشن صادق بانصرام آمد
 ۱۱۸۷

بخرج مبلغ الفین داده شد ترتیب
 بعون حضرت حق نافع انام آمد
 ز سال و ماه چو محبوب چارده ساله
 شمار سال شد و قابل خرام آمد

مسوده هاش کمر نوشته شد زان پس
 چو باغ خلد فرح بخش خاص و عام آمد
 حقانی پرورش دایمی رجا دارد
 ز فیض حضرت تواب زوال المرام آمد

زیر این ابیات یک گزارش دیگر هم مرقوم شده است:
 اعداد اجزای کتاب گلشن صادق نود سه جز و ورق آن هفتصد و چهل و سه عدد و اجزای فهرست مفصل آن سه
 جز و یک ورق و فهرست مجمل دو ورق جمله معده دود و فهرست نود و شش جز و چهار ورق جمله ورق هفتصد و شصت و هشت
 عدد و اوراق خالی هر دو طرف یکجز و جمله جز و نود و هفت - فقط

But the whole work was took the writer 14 years and he recorded even the year in the course of narrating events. Such inner evidences are taken up in this paper at the appropriate places.

Rarely, we come across such Mss which have so much exhaustive detail on the plan of the contents. Alas, a good portion of the work is missing from both the copies of the work. Both the copies have their peculiarities too. If BL has some additional information, KB has some information on Cultural facets and Hindwi poetics which BL does not have.

Both the Mss provide a picturesque of meetings of literary meets entitled as Sabha Vilas. The term is also used in Rajasthani (as quoted in the Urdu of Jaipur texts, catalogued by Vohra and Chander Mani, on the Manuscripts of City Palace collection, Jaipur). In 14th Khyaban of Gulshan e Sadiq, it is stated that it had detail on Hindwi poetics, Dohre, Chopai (quatrains), Shringar Ras

(romantic poetry), riddles (PahleiyāN), (KB Fol 328 & BL 550). Shakir Khan also testifies the interpretation of the dreams.⁵

It took the writer fourteen years to the writer to complete this work. Though, in his life time only two copies were prepared but he was hopeful that much copy will come out due to its detail on many known aspects. The writer is very specific about his time and particular to mention the time line in between the detail. He is also specific in highlight certain contemporary issues with mention of the year as he knew it will be a source of history one day. From the contents, it is evident that Shakir Khan had a good library in his reach. The variety of subjects and the detail of each show that he studied thoroughly each subject him. He not only narrates varies aspect of different histories but also intermittently gives his own observations too. Even during writing this work he wrote other works, like Tafsir e Qasemi and copied the same work too in this work. He was a poet of higher taste and quoted a large number of verses from renowned poets of Persian. He also often quotes Ayat of Holy Quran and many Sayings of the Prophet as well as other renowned Muslim scholars to establish his observations. There are also his own verses and one elegy on the demise of his grandfather and father. Lamenting the decline and fast changes took place in his life time are highlighted in the form of poetic expressions in between the narration. There is a note of Late Khuda Bakhsh Khan on KB copy dated 23rd Ramzan ul Mubarak 1302 AH/Nov. 12, 1884.

⁵ In a separate section on dreams, he also speaks of his own dreams which helps him to interpret the then circumstances.

BL does not have any such note by any renowned person but it is more important copy. There are corrections on the margin and brief one line note about the contents, and these may in the hand of Shakir Khan himself too. There is a portrait of Lutfullah Khan Sadiq in BL. There may be some archival documents too which may have his seal as he was governor of Delhi and holding position of Mir e Saman, in Red fort for a long time during Muhammad Shah period.

According to Shakir Khan, his ancestors migrated from greater Khurasan to Hirat during the time of onslaught of Changez Khan. Though no specific place is mentioned, but it seems the family was from Turani group as in the course of detail on Shakir Khan's unsuccessful efforts to get back the confiscated jagir and wealth of his father, he quoted regarding the behavior of the emperor: فردوس آرامگاه هم از تورانیان صاف دل نبود.

The Emperor, Firdaus Aramgah> Muhammad Shah was not much favourable to the Turani nobility.

Similarly, he also criticized Khurasanis who imprisoned Shah Jahan saying: وقتیکه خراسانیان نمکحرام صاحبقران ثانی را زندانی نمودند.

After some time, his ancestors moved towards Hindostan in the time of Balban. Khwaja Malik, his ancestor, settled in Panipat at the said time. It was the time when Bu Ali Shah Qalander was alive. Despite his popularity in the said city, there were his opponents too. According to Abdul Haq Muhaddis Dehlavi, (Akhbarul Akhiyar), he is the only Indian Sufi who had met

Maulana Rumi. At the court of Balban, the renowned Muhtasib, (head of the moral policing) Sunami (there were three renowned Sunamis in that time, according to Chahar Gulshan.) He was very strict in imposing Sharia and didn't allow Sufis to overrule any act against Sharia to give any dominance to Tariqat. In Panipat, a group of Afghans were against Bu Ali Shah Qalander, they reported anti-Sharia activities to the royal court. The said Muhtasib went once to Panipat. He became enraged to see the long beard, not in Islamic way. Bu Ali Shah Qalander was giving sermon at that time. There was a large gathering at that time. But Muhatasib went with a scissor to the stage, hold the beard of Bu Ali Shah Qalander and cut it with his scissor. There became a commotion in the assemblage on seeing this act of Muhatasib. Bu Ali Shah Qalander did not object on this act of Muhatasib. Rather he asked his followers not to react. He just said, today, Sharia dominated on Tariqat.

During early period of settlement of Khwaja Malik, same group approached Khwaja Malik with a Mahzar to sign and approve the murder of Bu Ali Shah Qalander for his anti Sharia activities. But Khwaja Malik refused to sign the Mahzar and reprimanded them for such a proposal. He told them that Bu Ali Shah is a Majzub and his activities should not be observed with a benign perspective. On learning this, Bu Ali Shah Qalander came to meet him and asked why he did not sign the Mahzar or the public resolution? Khwaja Malik replied, "for you, conditions of Sharia are not mandatory as you are doing a great job for humanity. Bu Ali Shah Qalander blessed him and thereafter, their family, according to Shakir Khan remained under the divine protection of Bu Ali

Shah Qalander. They became part of all sufic activities of his Khanqah. Thus, the family, known as Khanwad-e-Ansariyan settled down at Panipat. Khwaja malik got a respectable position in the court of Balban. Shakir Khan also mentions that his family also attained the status of Sufis. Proudly he says: خلاصہ دودمان اہل اللہ و زبدہ خاندان انصار رسول اللہ و فاضل جید روزگار در دیار یانی بت شرف نزول فرمودہ ... ہم صحبت باشند... آثار دعای کہ از یک خواجہ نصرالدین پانصد خانوادہ انصار بظہور آمد و از مخالفین کہ جماعہ کثیر بودند یکخانہ باقیست و امید قویست فضل و دولت کہ از دعای آنجناب الہی ہمیشہ این قوم تا وقت معلوم ہمراتب علم و رسند

(BL fol. 87, Khyaban e Dahum, chaman charrum, bariki e awwal). His ancestor were men of letters and divine accomplishments, never had desire for worldly affairs and thus avoided to do any court services, for their divine accomplishments, they were assigned a Madad e Ma'sh grant. But in the time of his ancestor, Khwaja Abdus Salam better known as Sufi, due to differences among the family members, especially for his own brother Shekih Muthwwar's short vision and short tempredness, it was withdrawn by the royal court. It was only during the period of Shah Jahan, this was restored with the help of Abdullah Mishkin Raqam Yusafi, father of Muhammad Saleh Kashfi who was teacher of Shah Jahan. Shakir Khan states that it was during the royal encampment at Panipat when Shah Jahan was going to Kashmir. When Yusafi sought an audience with the emperor and got the Madad e Ma'sh of his ancestor's was restored. Yousafi also recommended Khwaja Abdur Razaq, a young talented man at that time to be admitted in the royal services.

حسب و نسب آنجناب پور خلف الصدق حضرت خواجه عبدالرزاق معروف بخواجه بزرگ بن حضرت ایشان خواجه عبدالسلام صوفی بن خواجه عبدالله بن خواجه عبدالقدوس بن خواجه -- حضرت خواجه ابوقاضی نصیر الدین صاحب شیرینی بن حضرت قاضی خواجه ملک علی رحمیه الله علیه تا وقت چنگیز خان دست تپاول بر اهل دنیا و روزگار دراز کرد -- اراده هندوستان نمودند که در عهد غیاث الدین بلبن در قصبه پانی پت حرسه الله تعالی سکونت ورزیدند -- مفصلاً احوال ایشان -- خواجه ملک بن میرک شیخ بن مسعود -- بن ملک شریف الدین امیر محمود شاه انج المقلب باقی خواجه که از ولایت فارس و شیراز ویره در تصرف خود داشت -- بخراسان آمده در هرات ساکن شدند -- حضرت قاضی خواجه ملک -- از ولایت آمده و در آن وقت سلطنت سلطان غیاث الدین بلبن بطریق که سلطنت در خنده بود رخت اقامت انداختند و وطن گزیدند -- جناب ملکی صفات عاشق الهی حضرت شاه بوعلی قلندر سرفراز نموده -- اتفاق منزل افتاد -- اعیان و اکابر آن شهر در آن مدت قومی از افغانه مشهور بسالاریه که اکنون پاره از آثار آن قوم بدکیش در آن دیار باقیست می گویند پناه و دوپاکی نشین بودند -- جاهلیت افغانه بخوش آمده که نام این شرف بزرگ بر خود عار دانسته کمر خصومت آنجناب بر میان بستند -- و در پی قتل محضر درست ساخته جمہور فضلاء اندیارسانیده -- از خبر نزول شریف مطلع شده با جمعی فضلا و فقہا محضر را بخدمت خواجه ملک حاضر آوردند درخواست نمودند -- قلندری خلاف شرع درین شهر از عراق نو وطن اختیار کرده و کوس عاشقی و معشوقی بجمہل جهان زده و مارار سوا و پریشان از تنگ و نام نموده علما و فضلا بر قتل (وی) محضرش مہر ثبت نموده اند امید آن داریم که حضرت ہم فتویٰ و مہر فرمایند تا این شهر و شہریان از تنگ و عار بازرسند و او بسزاسد خواجه در جواب فرمود که چه طریق و چه حال دارد بعرض رسانیدند که مجذوب و جذب لاحد دارد فرمودند که مجابین از احکام شرعیہ معاف و از تکلیف الہی بی بافتند (باکنند) ما ازین محضر و محضریان بیزار و محضری که برای مہر رفتہ بود خواجه بدست خود آثر پاره ساخت قوم را و داغ گفت -- درین اثنا -- شاه شرف معمور از طرف سیرکنان از وادی بھگوتی که از ضلعهای آن شہر است بمقامی که مشہور بچوند است خواجه معہ دو پسر وارد بود و مشغول ناشتہ (شاه شرف) و رود فرمودند خواجه بمجرد رویت برکات آثار ولایت و کرامت بر عین مبارک لامع و ساطع دیدند کہ دلی رادلی می شناسد و پسر مہین کہ نصر الدین و دوم مسعود بود، یکی چلچلی و دومی آفتابہ برداشتند اتفاقاً جغرات و یخنی و نان تنگ در ناشتہ حاضر داشتند کہ حضرت تناول فرمایند جناب قلندر متبسم شدہ فرمودند کہ محضر قتل مرا چرا مہر نکردی؟ خواجه گزارش کرد کہ حضرت از تکلیف شرعیہ معاف اند، ازین سخن آثار سرور و بہجت بر ناصیہ مبارک حضرت شاه شرف پیدا آمد در حق خواجه دعائیر و برکت فرمودند و قوم افغان سالاریہ را کہ در پی قتل بودند نفرین کردند و ازان ناشتا یخنی و در دوغ نموده با نان تنگ لقمہ چند استادہ تناول فرمودند و این ترکیب مرغوب طبع افتاد تا الحال فاتحہ آن جناب بر یخنی و دوغ کہ مرکب آن رادھی یخنی گویند و نان تنگ المسور لبسہ منی باقیست خواجه ازین شرف سرافرازی یافتہ بعرض رسانید

زهی عز و شرف بعد ازین حضرت شاه قلندر قدس سره دست خواجه گرفت روانه شدن خواجه منتقاد شد پ همروی اختیار کرد و بزبان حال معنی این مقال ادا می نمودن همچو سایه همروی هر کجا که روان شوی شاید که رفته رفته بمهر بان شوی؛ القصه بجای رسیدند که کنون مشهور بمحلّه قضات و انصار است خانه جد بزرگ این مکینه محازی آن مقام و تا الیوم آنجا مسجدیست بنا نموده خواجه در همان مقام حضرت استاده شده اعاده دعای خیر و برکات دحق خواجه تجدید نموده قوم مخالفین را بدعای بد یاد کرده و چوبی که بدست مبارک خود داشت بزین فروزد... (ورق ۷۲) خلاصه دودمان اهل الله و زبده خاندان انصار رسول الله و فاضل جید روزگار در دیار پانی پت شرف نزول فرموده... هم صحبت باشند... آثار دعای که از یک خواجه نصرالدین پانصد خانواده انصار بظهور آمد و از مخالفین که جماعه کثیر بودند یگانه باقیست و امید قویست که از دعای آنجناب الی همیشه این قوم تا وقت معلوم بمراتب علم و فضل و دولت رسند... هیچ قوم را قادر کریم در نص یاد نفرموده مگر مهاجر و انصار را... بسیاری ازین قوم فاضل و حافظ و زهاد بهم رسیدند در هر رمضان یک حافظ نوحتم قرآن جمیدی نمودند... کنون دوری رسیده که یک طالب علم بندرت دارد و یک معلم و تلمیذ نادر حفظ... مگر جد کلام خواجه عبدالسلام الملقب بصوفی از تعصب برادر قوم و فاقوان بنی آن و ناخوشی مزاج مذکور که مسی' بشیح' مبتور بود و خواهرش در حباله عقد خواجه در آمد و بعد رحلت خواجه عبدالله پدر صوفی علیها الرحمه شیخ مذکور که خدمت نولیت داشت مدد معاش مرحوم را ضبط نمود هر چند صوفی و قوم باصلاح کوشیدند و بانحاح حاجت پرداختند که ازین ممر باز آئی شنیده نشنید...

Initially Khwaja Abdur Razaq, being not well trained in court services was first appointed on a daily allowance of 20 rupees. He was admitted into the Resala of Dara Shukoh. Later on the recommendation Prince Dara Shukoh, Khwaja Abdur Razaq was accorded Mansab of Chahar Bisti⁶ and from the said position he was earning Rs. 600 monthly.

– اتفاقاً در آن ضمن رایات دولت آثار حضرت جنت مکانی شاه جهان پادشاه بطریق سیر و شکار مسیت کد میر جنت نظیر نخصت فرموده در منزل پانی پت نزول اجلال داشت – حضرت صوفی بامیر عبدالله مشکمین رقم المختلص بیوسفی پدر میر محمد صالح کشفی که استاد شاه جهان بادشاه بودند ملاقات نموده راز خود را در میان آوردند و جدی ام را خواجه عبدالزاق باشند

⁶ Anand Ram Mukhlis, explained the term in his Miratul Istelah.P. (in the edited text, KB Ms was a based copy)

بملازمت میر آوردند میر غفر اللہ وعده نمود که وقت مراجعت این فرزند را حواله نمایند تا تربیت و تلقین و مونت معاش رسافرایش روزگار ذمه من --- حضرت صوفی ودیت حیات فرموده --- خواجه بزرگ را همراه خود برداشت بمرور ایام بلازمت پادشاه جمجاه شاه جهان در سر رشته نجابت و شرافت و وجه اقامت در پائی پت قسمی که بعرض اقدس اعلی رسانیده درخواست منصب نمودند چون خواجه بزرگ را ابتدای سن شباب بود محاسن بر نیاورده حکم جهان مطاع گیتی مطمح شرف نفوذ یافت که قاعده سرکار والا چنین است که تا محاسن بر نیاورد از سرافرازی منصب و نوکری سرافتار نیفزاید، بیست روپیه یومیه تا بر آوردن محاسن از جیب خاص یافته باشند میر موصوف بخواجه بزرگ ابلاغ حکم کرد و گفت که اداب بجای آید خواجه بزرگ اقدس بعرض اشرف رسانید که غلام جوان نو خاسته و کار آمد نیست امید از نصاب کار ساز چنین دارد که بجناب خداوند نعت مضاعف سعادت تردد و خدمت از جوانان دیگر بظهور رساند روز مره و وظیفه بیوه زنان و شیخان کبول است پادشاه ازین درض دلیرانه و مردانه مستبسم شده فرمودند که سر رشته سلطنت محتاج و زالحده و نیست بسرکار با بلند اقبال دارا شکوه نوکر کنانید بحکم اقدس شاه بلند اقبال دارا شکوه انار اللہ بر هانه بمنصب چهار بستی که نقدی آن ششصد روپیه نقد در ماهه آن باشد امتیاز فرموده در سلك ملازمان نواختند - چنانچه شمه از آن احوال از نقل رقعہ میر محمد صالح لکشفی حاجب مناقب مر تقوی و شکر متعال پسر و خلیفه میر عبداللہ مشکین رقم که بجد بزرگم نوشته بودند مفهومی شود و پدر جد بزرگوارم خواجه عبدالسلام هم بیعت میر عبداللہ مشکین رقم و ایشان مرید حضرت شیخ فیض اللہ سهارنپوری و ایشان مرید حضرت شیخ نظام نارولی و احوال ایشان در اخبار الاخیار حضرت شیخ عبدالحق محدث دهلوی مثنوی نموده و هم ازین بیان انتقال نسبت جد بزرگ از خاندان انصار بخاندان نقشبندیہ --- تا حالت تحریر یهزار و یکصد و هفتاد و چهار هجریست یکصد و سی و شش اسمی از کتم عدم بوجود نامهای نامی بهمرسیدند و سواي ازین کسانی که بصغر سن باز بعد رفتند بآن بانچه دختتم -

Shakir Khan repeatedly projected his family as an elite family amongst the contemporary nobility. In every narrative on the lineage of his family and description of the services of his grandees, one find some new information. Shakir Khan quotes one Ruqa (folio 99) highlighting through a dream of the great Sufi, how Khwja Abdur Razzaq first visited Ajmer to seek blessing on the Dargah of Hazrat Moinuddin chishti, his meeting here Shah Qasim and on his advice, he moved to Akbarabad to descend in a mosque situated in Mandi Nai. Shakir Khan links this visit, through a

dream, seen by his grandee Sufi, as was the case of Akbar and birth of Jahangir, with the blessing of Hz MOinuddin Chishti, in the same manner when Abdur Razzaq reached Akbarabad, he was received by Shaikh Abdur Rashid and he facilitated his introduction in the nobility. This Ruqa' also forecasts the rise and down fall of their family or the family to see the problems after Nadir Shah and other after 1151AH but will survive. (It seems this is a creation of Shakir Khan's imagination). Shakir Khan mentioned that it was 1174 AH when he was recording these detail.

Interestingly, Shakir Khan's grandee Khwaja Abdur Razzak was married to Aziz Begum of Khwaja Kamaluddin Naqashbandi of Shah Jahan's period. Accroding to above Ruqa, it is also suggested how the names of the four sons should be adopted.

Speaking on the royal lineage of the mother of his father, he tells She-Aziz Beguma- was daughter of Mariam Begum, daughter of gulrukh begum, and her father was Khwaja Kamaluddin Naqashbandi, mansabdar of 700 and 200 Swar, rendering services in the time of Shah Jahan in Chakla Saronj and Bankawali. His father Khwaja Muhammad Ghos had arrived in Hindostan in the time of Jahangir. He was assigned 200 rupees perday for royal services. Khwaja Abdur Rashid was Mir Bakhshi holding mansab of 3000 and 3000 swar, Gulrukh Begum, grand mother of Aziz Begum was sister of Khwaja Mehmood Khane Dauran, a noble hodling mansab of 7000/-from Akbar's period Subedari of Malwa and thereafter of Orrisa. He was son of Khane dauran Sabir Lang son of Khwaja Hisari of Akbar's court holding mansab of 4000. Shakir Khan again emphatically mentioned that In their marriage,

all the elite shahjahani nobles had attended the said wedding and Aziz Begum was bestowed with rich dowry of approximately 70-80K excluding precious jewelry, carpets, clothes of exclusive quality, . Due to this wedlock, he got a jagir in Panipat. It was more due to Abdullah Mishkin Raqam that Shaikh Abdur Razzaq got Amarat Hasab e Dilkah, position of an Amir as he desired. He also took part in the campaigns of Deccan. As his elderst sone Khwaja Abdullah Diler Dil Khan born in Deccan while his lutfullah Khan in Sarason in Bihar and Khwaja Shukrullah Sherafgan and Khwaja Abdul Khaliq Babarafgan born in Panipat.

تفویض امارت و منصب داری در پانی پت: از چن اول خیابان دهم در بیان احوال خواجه بزرگ و ملوک و ابنای روزگار: سلسله امارت و امرایی و منصب داری در خطه پانی پت بقوم انصار اول از فضل الی دوم از ظهور این مظہر اتم از بطن نتائج عزیز بیگم مرحومہ صورت بست۔ گویا الہام غیبیہ جمہ نسبت بخواجه عبدالرزاق غفر اللہ تقریب میمنت و جمعیت و ایفا رویدہ دعای حضرت قلندر بود کہ نخست در حق خواجه ملک علی آن ولی قدس سرہ فرمودند۔ تفصیل آن بالا جمال مقارن حال جنت آرامگاه ایراد خواهد یافت کہ چه کسان بدولت فایض شدند و سلوک برادران و ابنای روزگار و خدمت گذاران بدو وارد در جلدوی نوازشهای نیکنام از عبارت این چند سطر مفہوم ضمیر روشن ضمیران می شود کہ دنیا جای بد است خامہ اگر چه دوز بانست بتعریف سخن چینی اہل این عصر نمی تواند گردید، مداد ہر چند رو سیاہست بتعد توصیف سیاهی قلب ابنای دہر نمی تواند رسید۔ زندگی بہ این گروہ مشکست اگر آدمی با این دو دوا می نزدیکی می کند بسر پنجہ صحبت نفاق از پیش می بردند و اگر ازین قوم دوری و اعتنای نماید بزدن تیر طعنه از پایش می افکنند چشم شان رجگ بر روی یکدیگر نمی توانند دید و گوش شان نام یکدیگر نمی تواند شنید در اختلاط چنان چنانند کہ مودر میان شان نمی تواند دید گنجدید و در خبث و غیبت ہر تہ تر زبان کہ شستن دست از آبروی یکدیگر نباید برنجید۔۔۔ فکر غلامان آنست کہ مال صاحب را مالک شوند درین روزگار کسیکہ خویش را خواهد از خویش می گذرد و آنکہ با خود دشمن است و دست بہم می رسانند از دوست باید برید و خدا را باید گزید: بگذر ز برادران و خویشان ہم آزادہ توان زیست چو درویشان ہم: کہ مہر و وفا نبینی از قوم مرغ خلقی بیگاہ است یک ایشان ہم:

ازین کمینہ ہم در عوض شطرنج محبت نزد بہیمسری باختند۔۔۔ کہ روبروی پدر از جان خود معتبر و و بعد پدر آبرو و مال آنها مقدم می دانستم و خدمت ہای نمایان بجا آوردم در طوی جدہ ام سید جہانخان بارہ و خان زمان بہدرو اسلام خان و

سعید خان و قاسم خان و وزیر خان سید شجاع‌تخان----- میر شمس الدین خان--- غیرت خان و مغلخان و غیره امرایان شاهجهانی همه حاضر آمده بودند و رسم شادی بآیین تکلف و تزک قسمیکه باید بصورت اختتام و بسمیت تمام سرانجام پذیرفت قریب هفتاد و هشتاد هزار روپیہ را از جواهر و اقمشه و ظروف نقره و طلا و فرشها مکلف با ذابا غلام با متعددہ برسم جہیز خواجہ عبدالشید همراه جدہ ام عزیز بیگم دادہ رخصت فرمودہ بودند از رہنمونی بخت یا ورود سنگیری میر عبداللہ مشکین رقم رحمۃ اللہ شکل امارت بحسب دلخواہ جدی ام را دست داد کہ از معاش وطن مستغنی شدہ بنشو و نمای تمام بغراغبال برمی بردند تولد خواجہ عبداللہ دلیر دلتان در دکن و تولد حضرت ابوی ام در پرگنہ سرسراوول مضاف صوبہ بہار و تولد خواجہ شکر اللہ شیرگلخان و خواجہ عبدالخالق بہراگلخان در وطن روی نمود از گردش زمانہ و فتنہ خراسانیان نمکرام صاحبقران ثانی را زندانی نمودند و پادشاہرادہ بلند اقبال داراشکوہ ہزیمت یافتہ بدرجہ شہادت فالیش گشتند حضرت جد ام خواجہ عبدالرزاق بدرالحلانہ شاہجہان آباد رسیدہ ترک روزگار نمودہ انزو واگزیدند و چندی قریب کثرہ میوہ متصل حویلی یار خان اقامت فرمودند

It may be noticed from the text of Gulshan e Sadiq, (quoted in above para), that Khwaja Abdur Razaq who was from Risala e Dara shukoh remained loyal to the ill-fated prince. Shakir Khan criticizes the Khurasanis for imprisoning Shah Jahan and after Sahahdat of Dara Shukoh, left the royal services and setteled in Shah Jahanabad near Katral Mewa Mal, adjacent to the Haveli of Yar Khan. His elderst son, Diler Dil Khan who had acquired knowledge in poetry, prose and Insha' was encouraged to take up service at the court of Jahandar Shah at Lahore as he has been assigned five subas's governorship by Bahadur Shah Khuld Manzil. On the recommendation of Syed Husian Ali Khan Baraha, brother of Abdullah Qutubulmulk Farrukh Siyari, he was assigned a mansab of Chahar Bistegi initially. While Lutfullah Khan remained in the service of his father and continued his education and training to become a courtier. As he records:

بدستگاه جهاندارشاه در لاهور پیوستن خواجہ عبداللہ دلیر دُلان، عموی شاکر خان: درین اثنا خواجہ عبداللہ دلیر دُلان بجوانی رسیده -- آثار رشد مجسمین مبین حضرت عموی ام دیدند اسباب ضروری پرداختند حکم کردند کہ لاهور رودر سلک جهاندارشاه محمد معزالدین -- منتظم کردند چنانچہ از وساطت سید حسین علیخان برادر بزرگ عبداللہ خان قطب الملک فرخ سیری بمنصب چھار بیسگی لوای بندہ گی برافراختند حضرت والدہم در بندگی والد خود مشغول تحصیل ضروری بودہ کامیاب

Shakir Khan provides minute detail on the matrimonial alliances of his family members. Apparently, recording of these interwoven detail of various families seems to project the interfamilial relations between the elite class of later 17-18th c nobility. He even provides detail on the dowry and gifts of moveable and immovable wealth bestowed on this occasion. Today's researches on the flow of Material culture in early modern India can sift out ample data from the detail provided by shakir khan.

He mentions that his grand father Abur Razzak, after dissociating himself from the royal services (which must be towards to the end of Aurangzeb's reign) settled down in Shah Jahanbad, allowed his sons to join royal services. After some time his first wife from whom three sons –Moinul mulk, Lutfullah Khan and Shukrullah Khan had survived passed away and as well as one daughter. But after some time wife of his brother died and their children became orphan. Abdur Razzaq consulted about it with Lutfullah Khan who agreed to release all their inherited property in the name of Fakhrunnisa Begum Naimatullahi, mother of Babar Afgan Khan, sister of Mahru Begum, wife of Late Nawwab Sher Afgan Khan. He even signed the Ibra Nama (Property release letter) in the name of the said lady and her offspring. Lutfullah prepared

the draft and got it approved from his father. He even signed it on behalf of his brothers and sealed it. (This is strange as by that time Lutfullah has not got any official position so how he got his seal with what designation?). Observing this kind of sacrifice in favour of his relatives, Khwaja Abdur Razzaq became happy and blessed him immensely. But co-brother of Khwaja Abdur Razzaq, Muhammad Asiq made hue and cry on this decision and asked for equal share for the mother of Inayat Khan Rasikh and other children. Lutfullah shifted to the mosque, namely mosque of Khwaja Malik Ali. Many people, especially the passer byes who used to halt at this mosque presumed that he has lost senses due to the demise of his sister and wife and also due to his brother's absence. However, Lutfullah was in wait for an appropriate opportunity to move out in search of a job. His grand father passed away in the absence of Lutfullah and Diler Dil Khan who were away on their royal duties. Shakir Khan was at Panipat. He wrote an elegy on his death which is included in this work.

استفاده خدمت حضرت عمده ام رادر مرض تولد که محمد صادق هر بر افغانان را زبیده بودند شربت مرگ
چنانیدند و ازین دار فانی بمقام جاودانی ناکام از حصول ثمر زیت ثمری نپیشانیده برداشتند از داغ جدایی این هشیمره که بعد
مادر داغ بالای داغ شده بوده و حضرت جدی ام با فخر النساء بیگم نعمت اللی مادر بهر افغانان هشیمره ماهر و بیگم ثواب بیگم اهلویه
ثواب شیر افغانان مرحوم که این هر دو با هم هشیمره عشیقی اند و یک برادر میرخان نام پدر غیر متخان شوهر اچان بیگم دختر
کلان ثواب موصوف و پدر بهند علیخان می شود مشغوف محبت شده ازین اولاد مانده روی خاطر گونه داشته و هشیمره در نازپردازی
های اولاد بیگم مرحومه و هم برادر بزرگ در پی روزگار رفته روزی فرصت دیده مزاج والد خود را مقبوض یافتند عرض
کردند که چه گرفتگی خاطر مبارک چیست فرمودند که برادر شمار بفضل الی روزگار دست داد و شمارا هم غفر قیاب است که
اقبال رو نماید و هم شکر الله طالعند خواهد شد

Shakir Khan highlights various facets of his father's position right from joining the services (BL, from folio 97 b till 109, a chapter starts: بیان احوال خیر مآل حضرت جنّت آرامگاه والد مفور نوکری تا لغایت ودیعت حیات. in this section, he continuously speak about his father's position, his role in many affairs, family disputes, buildings of their family in panipat, including their estimated value, role of his brothers in post lutfullah period, especially his step brother Inayat khan rasikh and his maternal grandfather Muhammad Ashiq etc. all these are worth reading.). But the information about Lutfullah Khan is scattered over in different chapters. In different contexts, Shakir Khan starts talking about him passionately. On the beginning of his court career, he explains that his grand father who allowed his elder son to join royal services at Lahore and kept back Lutfullah Khan with him for educating and training or for his own care. It seems it was more for his own care as Shakir explains that one day, Lutfullah Khan without informing his father, prepared a *Bheli*⁷ uploaded requisite luggage for travelling and a horse for himself, taking alongwith him his help Muhammad Aqil Koka who was his -Chela- namely as a Rafiq and now known as Dost Mohammad, a noble himself, set forth to move to Deccan to join the services of Khuld Makan Almgir. But after covering 12 manzil they lost the way. In classical narrative style, Shakir Khan regales that they met a Darvesh who predicted his bright future in royal service. The Dervesh guided them till good distance and then he suddenly disappeared. He also stayed for a short time at the Dargah of

⁷ A small two wheeled vehicle without springs drawn by two oxen, Platts, p.191

Shaikh Abdul Latif – az Kmbal poshan of Shahjahanabad like Shah Hussain Dervesh and then moved ahead. Finally he joined the court of Alamgir on the recommendation of Ilahi Bakhsh Khan under the Risala of Nawwab Tarbiat Khan, Mir Aatish who was also holding Subedari of Deccan. Shakir Khan elaborates the entry of Lutfullah Khan as a full interview is held in the court of Madarul Miham and Lutfullah Khan describes his family history. His explanation was much appreciated and found him a very suitable for higher and important tasks, according to Shakir Khan (BL, Fol 104-105. Initially, he was given a job in lieu of Rs. 300 as expenditure grant. He was issued a Parwana for unhindered entry and exit at every place including hunting places. But at the same time, an associate of him, Aaqil koka floated a rumor that Lutfullah Khan wants to get his daughter married to his master. It enrazed the wife of the master. Lutfullah was summoned in the inner apartment for explanation. But he could not erase the impact of rumours which his associate had caused to make. Finally, Lutfullah khan decided to go back to Hindostan. He found place in group of cannon drivers whose head was Hazari (Singh, a Hindu). In his company the passage was covered fast. On reaching Rajputana, in the domain of Raja Ajit Singh (of Jodhpur), Hazari asked Lutfullah for a Siasta in a carvan sera alongwith his luggage and men, as من اشنان کرده این مقام سیتا جیو است و پوجه نموده خواهم آمد..انجا بزی را طلبداشته مویها او را دور کرده شست و شو نموده با سندور و گل مکلل کرده قریب دهره سیتا بست که شب باشد پگاه قبول سیتا جیو شود آن را حواله برهمنان خادم نماید I will take holy bath here as it is a place known for Sita ji - he went for his special puja, got a goat and severed its hairs, decorated with Sandal and put flowers

around its neck and waited near the temple to wait for his turn. Either he should wait or given it to Brahmins helps. (see the flow of language with insertion of Hindwi words. I will talk about usage of the language later) The narrative about the movement of the caravan, halting at different places, happening of mischievous events or uploading or dropping of certain co passenger on the way, reflect the medieval period culture of transportation. It again reminds me Asad Beg Qazvini's two travels to Bijapur. However, Lutfullah Khan reached Akbarabad. Got an assignment with the help of Shaikh Abdur Rashid and also got into wedlock with Aziz Begum.

(BL Folios 130-135) Shakir Khan narrates some events of the war of succession. He mentions Lutfullah Khan Sadiq was with the prince Kam Bakhsh who got badly injured in the said battle. His body remained astrayed for more than six months in the encampment and finally it was brought to Delhi and buried in Humayoun tomb. (Now days, some people are making claims for various findings including on the grave of Dara Shukoh) During the time of Farrukhsiyar, he became favourite of Syed Abdullah Khan Barha Qutubulmulk. He made him his deputy and assigned the Khedmat e Tan and Khalsa both. He continued on this position for two-three years. Shakir Khan states that since the Abdullah brothers, alongwith other nobility of their group used to discuss matters against the emperor and Lutfullah did not like those conspiracies, and Ratan Chand Diwan and Mukhtar e Sarkar conveyed feelings of Sadiq Khan to Syed brothers. Shakir Khan also adds that Roshan ud Daula, actually Khwaja Muzaffar was always present in the court and got honoured in the court of FS and

got elevated due to proximity with Syed Qutbul Mulk. He was given title of Zafar Khan. He became an important noble during the reign of MS. He was much popular among Sufis, Dervesh, poor people and men of knowledge for his generosity that he became popular as Hatim of his period. (Fol 138, BL/2397) Roshanud Daula too had matrimonial alliance with the family of Shakir Khan. He got his daughter married to a syed Band Ali Khan who later got title of Sher Afgan Khan. Similarly, he got engaged his son, Anwar Khan, from the senior most wife, with my niece. Anwar Khan was also the brother of the wife of Bande Ali Khan. Marriage of his son was celebrated with all pomp and show. He gave one lac rupees in the dowary to him. in the said royal marriage of his daughter, he spent two lac rupees on the entertainment of the guests. My father too spent five lac rupees in the marriage of my niece, namely Jani Begum. Hence, a strong bond of relationship was made between the two families. On his recommendation, my father was accorded a robe of honor of seven pieces, mansab of 7000 and 7000 horses and the title of Shamsud Daula Lutf Ullah Khan Bahadur Sadiq Niknam Muthwar Jang with usage of Mahi o maratib and trumpet, permission to move in a Palki decorated with fringe (Jhalar) and Sube dari of Multan. He remained for some time in the said Suba and then also got Sube dari of Kabul and title of Umadatul Mulk. Shakir khan explains the title Niknam: once there was lesser money in the royal exchequer and there was no funds to pay the salary of the soldiers and others. When lutfullah arranged the funds, some officers tried to defame him. Matter was reported to MS, he said, you are a Nik nam for me and it will remain till infinite time (azal)

and was honoured with a Yaqut studded ring. Thereafter, LK did not agree to go to Kabul and in the 6th ry of MS became Mir e Saman and Diwan e Bayutat (House hold expenditure. Shakir Khan states this was the position in the time of Jahangir, Asaf Khan held and in this time of my exalted father. He continues to provide detail on other important Mir e Saman and Buytat under various other emperors. According to Shakir Khan, the emperor told Sadiq Khan I know only how to spend money, it is your duty to arrange and keep money ready in the royal exchequer. He was also given signate studded with a precious stone having inscribed

الله غنى و انتم الفقرا

The above elevations had also made some contemporary nobility jealous of LK Sadiq also. The emperor had full trust on him and other one Sa'dud Din Khan Mir e Aatish. At the time of arrival of Nadir Shah's ambassadors too, my father advised to pay of a crore rupee to avoid any major trouble. But he was not heard but mocked at. Every one, according to Shakir Khan, was playing his side to get a position. Burhanul Mulk was ahead among them and even after debacle of Nadir Shah, Burhanul Mulk became Deputy of the Sultanat. But his luck was time limited and he died. The emperor set forth for the battle ground. First he had a halt at Shalamar bagh on 27th Shawwal 1151 Ah, 21st RY. Everyone came to convey his good wishes for the victory in the battle. Emperor too accepted with all humbleness by taking off his turban at hand. This kind of gesture of the emperor made a specific impact on the public. Soon the royal standards reached Karnal. There, the emperor summoned LKS and asked to take charge of Karkhanas at

the capital. He was given the Subedari of Darul Khelafe (Shah Jahanabad) from the very day. Hence, after some time, LKS set forth for Dehli alongwith Jawahar Khan. A unit of 300-400 soldiers from Mir Samani whose Bakhsi ship was with me as there was a cash of Rs. Twenty thousand also. Along with me my brother Inayat Khan Rasikh was also travelling. With us, Mohammad Khan Turkman, an Ilchi of Nadir Shah, a noble from Safavid court. He was much impressed with Shakir Khan as he writes about his conversation with his father.

آخر روزی بی اجازت بهلی گرفته اسباب بر آن داشته سوار شده اسپ را کوتل نموده محمد کوک که خود را از چپله (شاگرد) های مسمی بر فیق که ثانی الحال دوست محمد نام یافته بمنصب رسیده بود بر فاقه گزیده روانه دکن شدند که حضرت خلد مکان عالمگیر بادشاه در آنجا تشریف داشتند... آن درویش فرحت خاطر و سروری متوافر بهم رسیده بود لیکن از جدا شدن خسته دل صبح اراده بازگشت سفر وطن تصمیم نموده فرمودند که با ستر ضای والد ماجد باز قدم در پیوند سبیل معاش ننهند: گرنه بود این جد ایما مدعا بود مدعا داشت آشنایی باری بنقصانی پانزده بیست و ایام بوطن رسید اکثری گمان بردند این جوان بوس.

In the time of Farrukh Siyar To strengthen his claim about the higher position Lutfullah Khan had in the royal services, Shakir Khan copies some of the royal edicts in this regard. - Shakir Khan elaborates the detail on the role and duties of his father in the court of Muhammad Shah. He emphatically projects the prime important offices his father was holding and as a very responsible officer was discharging his duties with having personal greed. He states that his father Lutfullah Khan Sadiq didn't save a single penny from his Jagir and constructed buildings for public use. He quoted Bahadur Shah Alam I, "Sadiq have you saved some money for thy or spent whole wealth on the construction on the buildings for public welfare?, Among those jagirs which were under his control were

parts of Lahore, Saharnpur, Hisar, and the buildings, he constructed were a Madrasa in Delhi, a Khanqah, gardens and wells on the main highway for passerbys. He was very well ettiquated and disciplined person. No one had seen him giggling or laughing in the meetings. He started his professional life at the age of 12 and remained fully committed to his profession till his last breath and I too inherited the same values from him.

A copy of Arzi of Amirul Umra Asad Khan which was submitted after ascension of Khuld Manzil Bahadur Shah Moazzam Shah which states that Lutfullah Khan Sadiq was holding the position of Mir Bakhshi and Wakil of Badshah Zadeh Wala Gohar Mohammad Khujasta Akhtar Jahan Shah ... He also explains the sitting position in the office of Wazir and the place of Lutfullah Khan Mir Bakhshi to highlight the high position in the royal court he was holding. He says: for his proximity to the seat of Yaminud Daula he sit just at he distance of two yards, a place where all matters pertaining to appointment or suspension of the Jagirdars were decided. These decisions, taken by Yaminud Daula in consultations with other officers - تن بخشی و صوبہ داری و فوجداری یا - evn they were sitting at the distance of four yards from the seat of Yaminud Daula, were sealed and signed by Lutfullah and then carried to the court of his majesty for the approval.

نقل عرضی امیر الامراء اسد خان کہ بعد جلوس حضرت محمد معظم بہادر شاہ خلد منزل راہی مبارک آن عالم ارادہ گرفتہ وزارت آن عہدہ نوییان بلند مکان برای معظم خان خانانان بہ مقتضای حق ایزدی تا مل و تنذبذب کلی داشت بالطف اللہ خان صادق میر بخشی وکیل بادشاہ زادہ والا گھر محمد فخرتہ اختر جہان شاہ مشہور بٹاہ اعلیٰ کہ در ان ایام حل و عقد امور ملکی بید اقتدار ایشان بود آن حضرت استشارہ فرمودند و لطف اللہ خان صادق مذکور بحسب مرضی بادشاہ زادی مبرور بحسن تقریر و

لطایف تدبیر نواب اسد خان را از شغل وزارت گذرانیده بر امر جلیل القدر و کالت سلطنت راضی نمود و دایره وزارت بخط آن نویین حاصل نموده اند، نظر انور گذرانیده بر آرای آئین و انواع عنایات و تفصیلات گردید: پیر و مرشد و جهان سلامت و کالت که به پیر غلام مقرر می شود از تفصیلات است از آن جا که خدمت وزارت در عهد حضرت خلد مکان به پیر غلام از عنایات پیر و مرشد و جهان مقرر بود امیدوار هست که بدستور سابق بحال باشد. والا محور ضاست. بھر چه حکم شود سعادت خود می داند (مصرع):

بنده چه دعوی کند حکم خداوند راست: لیکن باستقلال بهوجی که بغفران پناه آصف خان مقرر بود و از روی فرو جدا گانه بعرض مقدس معلی می رسد تقویض باید. زیاده جرأت حد ادب نیست.

نقل فردی که با عرضی مذکور در حضور انور رسیده بود: یمنین الدوله آصف خان در دیوان شب خاص بود و مقدمات بعرض اقدس رسانیده بخانه می آید و فردای آن بکچسری می نشست افضل خان دیوان اعلی بقاصله چهار درای پیش یمنین الدوله می نشست و من و پیشکار افضل خان عقب خان مسطور و صادق خان میر بخشی بود سمت دست راست از مسند یمنین الدوله بقاصله دو درای بسبب قرابت می نشست و دست چپ بقاصله چهار درای تن بخشی و صوبه داری و فوج داری یاد یوانی که عزل و نصب آن بمیان می آمد صادق خان مراتب آن به یمنین الدوله ظاهر می کرد و افضل خان توجیه برای تغییر و تبدیل جاگیر از پیشکاران گرفته می داد و آنچه مقرر می کرد و دستخط می نمود بموجب آن بعمل می آید و باز یمنین الدوله بخانه خود می آمد و صادق خان بدر بار معلی رفته کیفیت در دیوان بعرض اقدس می رسانید که یمنین الدوله با اتفاق دولت خواهان چنین مقرر کرده بعد آن تسلیمات اضافه و خدمات و عطیات در حضور انور می شد. معمولات:

مهر اذک پیش امین الدوله می بود نسخه هائیکه از صوبجات می آمد و هر کاغذ که در دفتر

One Wasiat Nama written in favour Lutfullah Khan Sadiq by Prince Khujasta Akhatar, later Muhammad Shah, highlights the exalted character of him. It has been quoted by Inayat Khan Rasikh also in his Ruqaat. (BL Ms.)

In the KB copy of Gulshan e sadiq, Shakir Khan states that he is recording the detail on his father and attributing him. He names it as memoirs for Lutfullah Khan Sadiq entitling Hadiqa e Haziq Ganjina e Sadiq, a set of fruitful and useful discourses based on wisdom. He confers title Jannat Aramgah on his father.

Interestingly, he equals his work as Tarikh-e-Rahimi (of Nihwandi) written on the deeds of Abdur Rahim Khan-e Khanan. He speaks of his birth in 1077 AH in the time of Khuld Makan Alamgir and demise in 1165 Ah at the age of 88 and an elegy on his death as quoted here.

Another important detail on the role of Lutfullah Khan during the reign of Muhammad Shah we find in Gulshan e Sadiq during the even of Nadir Shah. Shakir Khan was present with his father in the battle ground. Rfc

آغاز نسخہ ب: حمد و سپاس بادی را کہ گمراہان بادیہ ---- (در حاشیہ بجوهر قرمز: نیا) (با) اول مشتملبر چہارچمن، چمن اول از نیا بان اول مشتملبر دہ باریکی) ---- برای فرزندان و دوستان این چند سخن از احوال خود با بانی چیزی کہ خالی از نواید و سرور نیست نوشتہم تا بادگاری بر بند و گاہی بدعای مغفرت مرایا دکنند و این را حدیقہ حاذق گنجینہ صادق نام نہادیم جہت چند چیز کہ گلشنی است پر از فواید و ارین و حکمت و گنجیست مشتملبر اقسام مطالب و قسمت و دیگر آنکہ جناب بندگان جنت آرامگاہ حضرت قبلہ گاہ مغفور مہرور مرحوم اکثر از تمنائی فرمودند کہ عبدالرحیم خانخانان حسب حال خود نوشتہ بتاریخ رحیمی مسما ساختہ، از ان دریافت کردم کہ میل خاطر مبارک برین است کہ پارہ از احوال خیر مال آجنتاب و در ضمن سرگزشت خود نوشتہ شود مناسب است و این نسخہ ہم مسمی باسم مبارک باشد و اتفاقاً قاعدہ تاریخ رحلت آجنتاب مناسب لفظ جنت آرامگاہ شاید، لہذا نوشتہ و آلا از ادب نبود کہ داب سلاطین است و تولد آجنتاب در عہد حضرت خلد مکان عالمگیر بادشاہ غفر اللہ تعالیٰ ۱۰۷۷ بکھزار و ہفتاد و ہفت ہجری مطابق جلوس نہ سال تاریخ رحلت نواب صادق (۱۱۶۵) در بہشت و ہم از این خطاب ملک مرا نواختہ و مخاطب ساختہ چنانچہ بٹا کر خان صادق نیکنام مسمی 'ہستم عمر شریف آجنتاب ہشتاد و ہشت و دیگر قبل ازین حالت طبیعت از انچہ باید متغیر بود یکایک بفضل ربانی و کرم رحمانی ابواب صدق و بہبود آن بر من کشود: مثنوی :

رحمتش اینست بشوای عزیز گر ظاہر خوب نبود در تیز
در ازل چون از پی تخمیر من دست قدر د بود در تیز من
خاکم از خاکستر پر و اندہ بود آب زائک بلبل دیوانہ بود

باد آه قمری مستانه آتش عشق از خود بیگانه
 این عناصر را بهم آمیختند همچون من و یوانه انگلیختند
 پس بیان نمایم حقیقت خود را که فرموده و ما خلقت والجنّ والنّسّ الاّ للیبعدون الی لیسعرفون -
 مثنوی:

بشنو از تی چون حکایت می کند و از جدایی هاشکایت می کند
 از نیتان تا مرا بریده اند از نفیرم مردوزن نالیده اند
 سینه خواهم شرحه شرحه از فراق تا نویسم شرح در اشتیاق
 بدانکه من عرف نفسه فقد عرف ربه من که گذشته اند مجملات تحریر می آید نقل وصیت نامه دستخطی
 بادشاهزاده عالم و عالیشان حضرت شاه اعلی محمد خجسته اختر جهان شاه طاب ثراه که از راه تفضل خاص پیر و مرشد و جهانی قبله و
 کعبه امال و آمانی شمس الدوله بهادر متور جنگ را که در عهد حضرت غلذ منزل فقط بخطاب لطف الله خان صادق بهادر نامور
 بودند (۳۳۱۲) بمرحمت اختصاص کشیدند:

ارادتمند صادق و خیر خواه لایق لطف الله خان صادق بهادر موفق بتوفیقات حسنه بوده بداند که آن سعادت مند
 صفحه طلب نموده که مشتمل بر رضامندی خود داده شود بنا بر آن کلمه چند نوشته می شود یا صادق الحمد لله که او مسلم صادق است
 چنانچه کلمه طیبه لا اله الا الله محمد رسول الله را بر زبان اقرار آورده و بدل صدق داده همچنان کوشد که معنی کلمه لا اله الا الله
 حال او گردد و بمحمد الرسول الله که تصدیق کرده فرموده ویر علیه الصلوة والسلام در جمله احوال و اعمال و اقوال و افعال بجا
 آورده برین سخت و درشت و درست باشد که سستی را باین راه نهد و از کلمه الحق نگذرد و صلوة شمس را بجماعه ادا کند مگر بنا بر
 لاچار مفرد ادا نماید - صوم رمضان را تقید بکار برد و سوابی آن ایام البیض را ترک نهد و گاه گاه در حضر روزه داود علی نبیا و علیه
 الصلوة والسلام می گرفته باشد و ناممکن باشد از فصول کلام خود را نگاه دارد که کاتبان می نویسند و هر چه حوائج گرفتار است دو
 سه وقت مخصوص کند برای نفس خود که غیر در آن دخل نباشد و وقت سحر و بین العشائین در دل شب بر خیزد و رکعت نماز با
 اخلاص بگذارد که کسی را اطلاع بر آن حاصل نیاید و بر امری که خیری کند ب مردم ظاهر نماید و الله کند و هر صبح و شام کلمه طیبه و
 استغفار درود و کلمه حمید و روداد و سعی نماید تا خود را از و صاف ذمیسمه پاک گرداند و همچنین که بخل نوزد و تکبر نکند و عجب
 نماید و ریا نیارد و حسد نکند و از شدت غضب خود را نگهدارد و مجموع حرص خود را باز دارد و مال و عزت عند الخلق را دوست
 ندارد و پیوسته به گناهان خویش تادم باشد و هر لحه و لحظه خود را مقصر الخدمت در خدمت خالق داند و هر مکروبی که در مصیبتی
 که رسد صبر کند و راضی بقضای الهی باشد و خورسند بخواست خالق باشد و شاکر باشد و دلی از بیم امید و نیم داشته باشد و باندک

قناعت کند و هر عملی که کند با اخلاص کند و با همه خوش خلق زید و پیوسته در دوستی خدا از خدا ترسان باشد و از ظلم دور باشد و
 غیبت مردم نکند و سخن چینی نکند و بر مردم عیب نکند و قهقهه نزند و بر مال غیر چشم نهند و رشوه نگیرد و اعانت مسلم بجا آورد
 موت را بسیار یاد می کرده باشد و سخاوت را پیشه داشته باشد و تا ممکن و مقدور از امر معروف و نهی منکر خود را باز ندارد و چون
 چنین کند امید سلامت قوی بود و رضامندی خالق حاصل آید چون وی راضی شود محتاج بر رضامندی من نباشد و گر خلاف آن
 کند رضامندی من سود نکند ام از حقوق من اگر نیرس چون او را صادق می دانم می گویم که من از او را ضمیم خدا و رسول خدا و
 والدین از او راضی باد- هر چند مقصر الخدمت نیست لیکن اگر مقصر شده باشد بخشیدم هر چند بی اجازت و داد و من چیزی
 نگرفتم ام اگر گرفت باشد بخشیدم مراد عائی نجات از عذاب خدای کرده باشد من وی را نیز دعای کنم- دنیا و قیمت ندارد و
 زیاده شدنش موجب زیادتی سوال و جوابست اما چون این خطر فرا گرفته است می گویم که اگر تمام بوسی من آید موافق رتبه دنیا
 من او را موافق رتبه او تمام رسانم اما چون آن رد من کاره ام انظر الله تعالی البتہ ترک دهم باید او نیز انگاه ترک دهد نصیحت را
 باین رباعی ختم کردم: رباعی:

یاد روزی که بعد زادن تو همه خندان شوند و تو گریان
 انچنان زی که بعد مردم تو همه گریان شوند و تو خندان

لا حول ولا قوة الا بالله العظیم

3314

۴۲

(در حاشیه برنگ قرمز): چمن چهارم از خیابان اول مشتمل بر نه باریکی، اول، در بیان نسب خود حضرت قاضی
 ملک اعلی که از نسل انبار خواجه علیه الرحمه، قصبه پانی پت رونق افروز است و عن عشرایت آنها باقیست بالا تر ایشان از روی
 تحقیق عمو صاحب و قبله شیراقل خان مرحوم که در تحقیق نسب و تاریخ و حفظ کلام الله مشهور زمان شده در پیش ماهران علم و
 سیر تاریخ یگانه روزگار بودند مندا این جماعه نوشته شد- والله اعلم--

در اوراق سابقه ایراد شده که نام من خواجه شاکر، قوم انصاری، ولد آفتاب آسمان امارت و ایالت قمر فلک
 شوکت و حشمت جامع قوانین سلطنت مستجمع قواعد وزارت منتخب نسک دانش فهرست مجموعه بینش معیار صداقت و نیکامی
 مختار ضوابط کام بخشی و کامرانی دستور العمل عالم مغرب الحضرت الخاقان مورد مرام حضرت سلطان معدن مراتب خدا آگاهی
 مخزن اسرار پادشاهی جناب کرامت مآب حضرت قبله و کعبه دنیا پیر و مرشد دنیا و عقبی خداوند خدا یگان فیض سان و فیاض

زمان منبع لطف و احسان مجمع کرم والا متناهی ابویم حضرت ولینعمت نواب شمس الدوله لطف الله خان صادق بھادر نیکنام مستور جنگ رحمۃ اللہ علیہ و ہر چند کہ بیان القاب آنجناب نمایم مرا کوزبان کہ شہم ادا کرده باشم بعد خدا سجدہ اگر واجب می بود برای آنجناب بمن مقرر می شد و خونم کہ معاف باشد: دیگر از مملوکی خود چه نویسم: مصرع: چه نسبت خاک را با عالم پاک: اگر در زمرہ بندگان آن خداوند پردازند نجات منست۔۔۔۔۔ چنین خواست تقدیر الہی کہ نشود نمایی من ازان صلب۔۔۔ کہ من فرزند آنجناب باشم این ہمہ توصیف و تعریف نمایم۔۔۔ وای غرض نسبت کہ من فرزند آنجناب باشم اینہمہ توصیف و تعریف نمایم بیان واقع کہ انتقسم کامل الخلق کل فہم جز رس کم باشد سوای مراتب مطالب شدند کہ خدای کریم بآن برگزیدہ نصیب کردہ بود آن اظہر من شمس است کہ ہمیشہ مختار سلاطین و دبیر مشیر سلطنت بودند و عالم فیضہا برداشتہ مامیاب مطالب شدند و سعادت خدمت بزرگان بجا آورده کہ تحریر آن موجب زیادتی و اہار تفاخر است از اینجملہ اینکہ از خطہ پانی پت و طن خود تا صوبہ دار السلطنت لاہور و سرکار سہارنپور و حصار از جاگیر خود نیاز پر در گای دیہات مقرر کردہ دادہ بودند و در دار الخلافہ مدرسہ وقف بنا نمودہ و دیگر خانقاہ ہا ساختہ بر شوارع باعنا و چاہا نصب نمودہ کہ متردین از آب و سایہ آن مستفید باشند تا الی ہو مناخیر آن جاریست و خرج عرس و غیرہ اہل قبور ازان دیہات سرانجام می یابد و تا دور قیامت جاری خواہد ماند حضرت خلد منزل بہادر شاہ انار اللہ بر ہانہ می فرمودند کہ خان صادق دای در جاگیر خود ہم می گذارید یا ہمہ نیاز می نمایید عرض می نمودند کہ از حضرت گرفتہ جاگیر مدام خود می کنم کہ ہر گز فیض آن القطار پذیر نباشد بیان واقع کہ ہمہ چیل خلل پذیر بنظر آید الا اینکہ از نام بزرگان ہنچکس پیرامون آن نمیگردد و ہمیشہ جاریست و اگر میگردد ہم خراب و پریشان می شود و حدیث ہم درین باب واقع است۔۔۔۔۔ در تمام عمر ہنچکس در خلوت و جلوت تہنہ ندید و نشیندہ و از عمر دوازده سالگی تا دم آخر در حضر سفر و گرما و سرما۔۔۔ از وقت تہجد تا چاشت مشغول ورد و وظائف و عبادات و بندگی ہنچکس را در نادر خل نبود۔۔۔ واقعہ است اوسخانہ نصیب جمیع بندگان خود این قسم زیستن و برخاستن نماید از طفیل ہمہ نصیب من ہم۔

Shakir Khan states he was Najibut tarafaiin i.e. born in the family of high elites from both the sides. He sketches a detail of his mother's lineage too. His great grand mother Aziz Begum, daughter of Khwaja Kalamuddin Naqashbandi. He was a jagirdar of 700 mansab (with 200 swar) having chakla of Saronj and Bakawali under his control and his father Khwaja Ghos, who came to Hindostan in the time of Jahangir was assigned 200 rupees per day. Similarly, Khane Dauran, brother of her, a mansabdar of 7000 was

the Subedar of Malwa. There after, Shakir Khan also provide a list of relations (given here under) about whom he knew till the writing of these detail in 1174AH/. These are: Khwaja Abdulla, entitled Diler Khan Moinuddaula Nasir Jang, Subedar of Lahore, Thata, Kashmir also holding office of Baytut of the imperial court. He was honored with a carriage having embroidery as well as standard engraved with the royal ensignia known as Mahi o Maratib. After his death, two lac rupees in cash and other significant valuables were assessed from his possession⁸. He held the above position till 19th RY of Muhammad Shah. He died in Lahore. Unfortunaely, his son Dilwar Dilkhan died prior to him. It was a natural calamity that one night when he and his wife, Fazulnisa Begum, my own elder sister, were sleeping. Suddenly, due to severe wind whirle and rain, the ceiling of their house came crushed down and both of them buried under the debris. It was the night when my another real sister Jani Begum born and a man had gone to invite them to join the merriment. Younger to him was Hayatullah born to other wife (of Lutfullah Khan) and next the fourth one, was a spoiled one, Himyatullah Khan, cousine of my mother. He ruined his career himself. Left for Murshidabad, his jagir, without imperial permission. His jagir was confiscated and was given to Lutfali Khan, Diwan of Javed Khan. He finally died of cholera in the 4th RY of Alamgir II. Fifth was Fathullah Khan, an Ummu awalad, got job in Kashmir for three hundered rupees per

⁸ On the death of every Jagirdar, the whole wealth of the deceased used to become the property of the royal exchequer. The value of the attached property used ot be pronounced to mark the importance of the Jagir.

month, he had three daughters. One of them was married of to Inayat Khan Rasikh, She was poisoned by the Kanizs of the house. She left behind one sone, izzatullah Khan, second daughter was married to Ibrahim khan who is still alive. She has two daughters. Third daughter was came into wedlock of late Jamilluddin Khan and has one daughter from him. Dilawar Dil Khan had no issue. Himmat Diler Khan had one son Ghulam Husain Khan. He too had a son and two daughters who are nephews to my co-brother Khwaja Baqir. My father, was three years younger to him.but due to his exalted position, he became respondant to every one. His eldest son Inayat Khan Rasikh⁹ was aboveall of us. He was unparallel in the art of drafting (Insha), historian, poet of Hindwi. (fol.90b). Here onwards, Shakir starts giving description of the professional excellence as well as their facial and other features of body description of all of his siblings. These include, Rasikh and his two sons Izzatullah Khan (he too had three sons and one daughter) and Hafizullah, two daughters-elder one is married to his own son 46 years old Muhammad Sarfaraz Khan, second brother Hidayatullah Khan who also had six sons and one daughter and two grand children, two sisters Fazulunisa Begum and Padshah Begum, and Ibrahim Khan who is Hafiz e Quran but also romantic one (all these siblings were from one mother). Fakher Makin¹⁰, my elder brother

⁹ He was too writer and excellent Munshi. His works include Tazkira e Mughaniayne Hindi, Munshaat, ruquate rasikh and a falnam e Hafiz.

¹⁰ Fakhir 656, 569,654,628,629, 630

Was guide to shah alam aftab in his potical compositions.569

was a man of multifaceted personality. He was one and half year elder to me. He has good knowledge of music and composes Khyal, Tappa and Tarana. He also composes poetry. Some verses of him-both pesian and Hindwi- are quoted here. (اسیر جلوہ مستانہ گزشتہ از خرد بیگانہ گزشتہ)
 یا هندوی میں: کان سننے تھے سواب دیکھے ہیں گو مرشب چراغ بنگلگانی عنبرین زلفان میں موتی کان کے)

He has one son namely Muhammad Mafakher Iftekhar Khan. Muhammad Mafakhir has two sons and one daughter. I had one son Jamiluddin who passed away in young age in IInd RY of Ahmad Shah (1748-1754) i.e. 1750. Third younger brother was Nasiruddin Khan who has two sons and three daughters. Fakhar Makin, elder to Shakir Khan, and younger Nasiruddin and sister Jani Begum were from one wife of Lutfullah Khan. All these were known to be grand children of Sa'duddin Khan bin Kwaja Muhammad Nasir, descendents of Khwaja Abul Fateh while Inayat Khan, Hidayatullah Khan, Fazlunnisa Begum, Padshah Begum are from Qazi Muhammad Ashiq, a descendent of Khwaja Abdullah. Shakir khan continues the narrative on the family tree as Ilmul Ansab. He also vividly describes the sharing of the property among all the siblings as well as the material support provided to each sibling by Shukrullah alias Izzat ud Daula Sher Afghan Khan. He states there are 174 personages in our family. Many of them of next generation again got important positions. Izzatud Daulan i.e.

Had pupils both among hindus and muslims. Mohan lal anis & Sital das mukhtar, Anis compiled Anis ul Ahibba which contain complete like sketch of Fakher Makin and other poets of his age 630 (hadi) 149 (Marshall)

As mirza mohd taq 649 mohd jafar khan raghib, s/o shakir khan was his disciple in poetry.

Shurkullah Khan, became known as Izzatud Daula Sher Afgan Khan Safdar Jung, he became Subedar of Malwa and Multan and assignement of Kovil. He as assigned Kovil etc 72 parganans. He remained Khan-e Saman for twelve years. He distributed his wealth to all his offsprings. Five lac rupees

اما نسبت مادری والد مرحوم که ثواب بخش الدوله مرحوم عزیزم عزیز بیگم و نام والدۀ ایشان مریم بیگم و نام والدۀ ایشان گلرخ بیگم و والد عزیز بیگم خواجه کمال الدین نقشبندی که جد مادری (ثانی) ثواب صاحب (والد مرحوم در زمان حضرت فردوس آشیان اعلا حضرت شاه جهان بمنصب هفتصدی دو صد سوار و خدمت چکله سروج و یکاوی سرافرازی داشتند و والد ایشان خواجه محمد غوض در زمان جهانگیر بادشاه بهندوستان آمده بودند که دو صد روپیہ پو میہ برای ایشان مقرر فرمودند، گلرخ بیگم مرحومہ همشیرہ خاندوران خواجه محمود، هفت ہزاری، صوبدار مالوہ، این ہمد از فضل الہی ع عنایت نامتہای او سبحانہ تعالیٰ است، این اسامیہا (زیر مذکور) تا حالت تحریر گذشتہ یکہزار و یکصد و ہفتاد و چہار (۱۱۷۴ھ) است بوجود آمدند: اول آن ہا خواجه عبداللہ موافق ارشاد کلام اللہ موسم شدن ثانی الحال بخطاب دلیر خان معین الدولہ بہادر نصیر جنگ سرافخار در ہمجشمان روزگار برافراشتہ بودند صوبیداری لاہور و تہنتہ و کشمیر و بیوتاتی سرکار والا سرافرازی داشتند و بمنصب ہفت ہزاری ہفت ہزار سوار عنایت مابی و مراتب و پاکی جہا لدار، علم و رایت افراشتہ بودند بعدر حلت دو کدہ روپیہ را نقد و جنس و دو اب گذاشتند و عمارتہای امرایانہ ترتیب دادند در سنہ نوزدہ حضرت فردوس آرامگاہ محمد شاہ صوبہ کشمیر بودند دارالسلطنہ لاہور بمرض فوق و اطلاق شکم و دیعت حیات سپردند پسر معین الشان دلاور دلتان و روبروی پدر فوت کرد۔ از ندرت زمانہ اینکہ باہلیہ خود کہ ہمشیرہ ملانی اینجانب فضل اللہ بیگم نام باشد ہم بستر بودند در ان شب تولد ہمشیرہ حقیقی من بنت مسماۃ جانبیگم آدم جہتہ خبر تولد پیش فضل اللہ بیگم رفت کہ آمدہ درین شادی حاضر باشند بر خاستن بیگم مذکور از پنگ بی سبب باد باران و بی علامت افتادن خانہ تمام سقف بر سر دلاور دلتان و جان بجان سپار حقیقی داد۔ دویکی ہست دلیر خان امر اوضاع خوش ظاہر در حیات پدر نایب صوبہ تہنتہ۔۔۔ در سنہ جلوس احمد شاہ۔۔۔ و دیعت حیات سپردند از و شان خورد تر حیات اللہ خان از شکم مادر دیگر۔۔۔ چہازی حمایت اللہ خان ام والدہ ام ہوس عالمی کردہ خانہ خود بر باد دادہ بی اجازت حضور بمرشد آاد رفت جاگیری کہ داشت ضبط شد و بہ تنخواہ لطف علیخان دیوان جاوید خان رفت پریشان شدہ از ہیضہ در سنہ جلوس چہار عالمگیر ثانی فوت کرد، پنجم فتح اللہ خان ام ولاد و روبروی پدر در کشمیر بحاصل سہ صد روپیہ در ماہہ جاگیر داشتند بعد آن ہم بود کنون پریشان روزگار۔۔۔ تا بمایحتاج محتاج نمائد و بدولت رسد و سہ دختر داشتند یکی بعنایت علیخان

راش کتخدار و بروی پدر از هر کنیزان هلاک شد یک پسر گذاشت عزت الله خان و دوّم (دختر) با ابراهیم در قید حیات دو دختر دارند، سیوم در عقد جمیل الدین خان مرحوم بود یک دختر دارد دلاورد خان لا ولد رفت، همت دلیر خان یک پسر گذاشت غلام حسین خان نام او هم پسرک و دو دختر دارد که نسبہ خواجہ باقر طغایی این جانب می شوند۔۔ جناب مغفرت مآب حضرت ابوی ام که هم از کلام الله خواجہ لطف الله نام بر آمده بود بفرق سه سال بوجود آمدند و قبلہ حاجات عالم شدند.

Similarly, Lutfullah Khan too married thrice. Inayat Khan Rasikh, his elder brother and a sister were from first wife. Shakir Khan states when his father made himself free of all his assests by releasing the immovable and moveable property – which he inherited from his ancestors - in the name of his mother, Khwaja Mohammad Ashiq, maternal grand father of Inayat Khan who was at panipat came to know about this transfer of property became angry and asked my father about the fater of his grand children. My father convinced him that we are together co brothers and with the divine help every one will get its due share. He should wait for the better days.

۔۔ حضرت ابوی ام شکر این نوید بهجت جاوید بجآورده بیرون آمدند و ابرانا مه بدست خود نوشته از ملک و املاک سکنی و زرعی داد الہی کہ از آب و اجداد بجدّم رسیده بود و وسیلہ معاش بوده معہ اسباب خانہ دستخط خود نوشته مہر خود ثبت نموده و مہر ہر دو برادر خود کردہ از نظر والد خود گذرانیدند حضرت جدّی ام ملاحظہ فرمودہ خیلی خوش شدند و بسیار بدعا ہا پرداختند چون این خبر باعزّہ وطن شایع شد و نوشتہ۔۔ پیش خواجہ محمد عاشق جدّ مادری عنایت خان راسخ رسید ایشان نسبت دختر خود را کہ با والد مقرر شدہ بود موقوف نمودند و بحضرت ابوم گفتند کہ خان و مان را شما برانمودید سچہ کفاف عاجزہ من چہ خواہد شد گذارش کردند کہ صاحب نظر بر فضل الہی باید داشت خداوند حکمت الہی در بارہ ما چیست صاحب مہلت دہند و منتظر اجازت من باشید غرضکہ خواجہ محمد عاشق ہم برادرند۔۔

Shakir Khan narrates in detail on his birth in the course of detail of the Subject of development of fetus in womb and birth of a healthy child. He regales his birth in 7th sub section of the IInd

section of the 1st Chapter (Khyaban). He says emphatically that he born after complete nine months.(because a child born in 8th months or less than 9 months either he dies or survives with some deformity, as per popular belief) on 27th of the month of Safar, 1127 AH/4th March, 1715AD. He also states that present work was initiated in 1174 AH. With chronogram Shakir be Khuda. Again, he speaks of his birth that his birth place is Panipat. He explains of his birth:

در خانه که معتدل بود برایم در قصبه پانی پات موسوم به حویلی مبارک منزل بنجره میان دالان شمال رو
مضاف دارالخلافه شاهجهان آباد و... روز هفتم موی سر بستزدند و همسنگ زر و سیم صدقه دادند و موسوم بشا کر ساختند و در
حدیث وارد است که اول احسان والدین بر اولادداشتن نام نیک... مولود این تاریخ را ملا محمد باقر مجلسی از روی
حدیث نوشته... ابتدا با طعمه لطیف این کردند و تا قوت نگر فتم تا بحمام نبردند و از خوف و غضب و غم و اخلاق بد و منحوانی نگاه
می داشتند و چون وقتی گردیدن و بازی کردن باز دید آمد رها کردند تا بلعب مشغول می شدم چه آنرا چون ریاضت می دانست.

When he became five years old, he was shifted to the Haveli of his father at Shahjahanabad and the education at early stage. His early education was initiated by his elder uncle, Moinud Daula Diler Dil Khan Bahadur Nasir Jung. (It may be noted that he writes names of his relatives with their titles, may be to impress the reader). He was gifted a special inkpot and paper. He was taught to write Alif by first putting a dot and then drawing it to down words to shape it Alif. Hafiz Rustam was his first teacher

و چون پنج سال و پنج ماه و پنج روز رسیدم در حویلی دارالخلافه شاهجهان آباد که متصل کشمیری دروازه است عمومی
بزرگ معین الدوله دلیر خان بهادر نصیر جنگ بسم الله خوانانیدند و رسم شادی و انعامات بعمل آمد و از قلدان فردی کاغذ
گرفته از قلم نقطه بران گذاشته بعد ازین همان نقطه را طرف پائین دراز فرمودند شکل الف پیدا شد باز همان نقطه را طرف

راست کشیدند صورت بهم رسید باز پیش نقطه را طرف پائین دراز فرموده شکل الف پیدا شد۔۔۔ با استاد ادیب موسوم بحافظ رستم سپردند و در آسایش بتدریج کی۔۔۔ که از کار و شغل ملول شوم و خیر الامور رعایت می کردند تا با خلاق حمیده بالیده شد۔

He provides full detail of his physique or body description (not only facial features):

باریکی نیم از چمن دویم از خیابان اول در بیان قیافه خود نگارش می رود: لون سرخ و سفید قدری نشان چپک مو نسگو معتدل سیاه متوسط بعضی مایل بسرخ پیدایشانی بلند که بروی عنصون باشد و گوش دراز ابر و سیاه متوسط در کوتاهی و درازی هموار مو چشم متوسط میان بزرگی و خور دی و سیاهی و۔۔۔۔۔ دراز سینه بعتمدال ساق متوسط کف پا و انگشتان در اعتمدال تمام قد باعتمدال در درازی۔۔۔ (۵۱ ب و خ ۲۴)

Apart from these, his own personality based features, Shakir Khan provides detail on the events related to Nadir Shah and Ahmad Shah Abdali as well as the post Muhammad Shah's court history.

In the BL copy from 442), Shakir Khan sketches his daily schedule. He used to practice arrow throwing, and then visit to the Sufi Centers. I had no interest in the historical texts as these were full of absurd verbs. (He may be referring to Naimat Khan-e Aali's Waqai). The visit to the Sufi centers will lead to the Mahfil e Rag or rang. It concludes with the beating of night drums. Thereafter, I used to have my night meal. In morning again, I used to keep myself busy in writing. Now I will explain what happened in post death of Lutfullah Khan. First I was taken care by my elder brother (Fakhar Makin, not Rasikh). He had elaborated paraphernalia of Khadme o Hasmhe i.e. servants and helps, Tora, Naqqare and a Chapar Khat (terms used by Shakir), all royal insignias of lower Mansabdars. He was treating me like an infant who was given me Ghutti (a word he used in the text and in vogue even today for a

herbs based medicine given to an infant for clearing meconium and figurative a perspective which is instilled from the time of infancy). He never allowed us (two other brothers and a sister-from one mother) as a burden on him. I had a great desire to go for Hajj after marriage of my son Nasir Khan. But it just remained a desire and always painful for not keeping my words. (As a habit, again Shakir Khan deviates from his subject and moves to Pilgrimage account of his mother). (He adds) however, there was little relief too as we arranged hajj of my mother instead of my father. Five thousand rupees were arranged for her travel for Hajj. She paid visit both the holy cities and other holy places. It took two years to come back after pilgrimage. She brought variety of gifts for every one. These include Tiryaq- Farooq (Treacle against poison), Khorma (dates), Aabe Zamzam, Jaroob e Khane Ka'ba (broom), Kattan (cotton), Aba and Khak e shefa etc. But the travel costed her life. She expired soon after returning from Hajj. My father could not bear this loss and he also passed away after six months of her demise. Shakir Khan narrates a dream in which he had a meeting with her mother who showers all compassion and love on him. Shakir Khan narrates that he had gone to Panipat after her demise. My father, who was much worried about me, had got sealed the room where huge wealth was stored. He sent a messenger to me to arrive in Haveli of Delhi immediately to take over the legitimate share. But before that my elder sister and brother removed the seal and unlocked the room and took away whole the wealth. My father shouted a lot on them but there was no effect and resulted in vain. My father was much anguished on the irresponsible behavior of

mine and the lecherous conduct of my step elder sister and brother. However, it cursed them. Today, (he gives the date) 7th Muharram 1177 AH, I am still in better condition while all of those userspers are in bad condition. Shakir Khan explains about decline of their wealth and property, decreasing income from every quarter whether it is agricultural land or tenets. In the moving assests , even horses and elephants- either became ill or sold, wells got dried, canals had no water, cultivators grabbed agricultural lands on the instigation of short vision of the family members. They deliberately gave responsibility of Panipat Jagir to a person namely Abid, son of Sheikh Abu Wahib, the Mutsaddi of our native place (Panipat) and he became master of the lands and jagir. This Even the animal driven vehicles disappeared. In short, every thing is on down fall.

During the same time, after the death of Lutfullah Khan, as per the procedure, the whole wealth accrued during the Jagirdari of Lutfullah, was initiated to be confiscated. Shakir Khan gives a full description of the events led to the confiscation, his efforts to get it restored after paying Rs. One lac and fifty thousand rupees. In the description, he tells that a guard post (Chowki) was setup outside their Haveli and every room was sealed an inventory was prepared. He put the blame on his elder brothers, who despite their experiences did not try to save the wealth. He says had he been on the site, the process of confiscation would not have taken place. Even after his arrival in the city and continuous efforts to settle the issue with the concerned nobles, many of whom were his own relatives like family of Roshanud Daula and Imadul Mulk and his son who all had great praise and respect for their late father tried to

settle the issue by asking to pay huge bribes. Not only they but the emperor himself and Qudsia Begum too who wanted a huge share in the bribe. In this context, Shakir Khan even comments that the emperor was not favourable to the Turanis. But he ignores the fact that many concerned nobles who were asking for bribe were themselves from his own Turani clan, even the co brother of Lutfullah Khan, Mazhar Ali Khan. In TS, Shakir Khan has included a Sanad from the royal court which testifies the payment of Rs. One lack and thirty thousand for the restoration of the Jagir of Luftullah Khan in the names of his off springs. But it was not restored and mean while the attacks and battle of Panipat amongst the Marhattas, central forces and on other Ahmad Shah Abdali and his alliance with Rohillas ensued. Shakir Khan provides gives full description of the battle field. He uses the term Zanjira, i.e. the central forces in the leadership of Marhattas created chain like stationing of the forces. For provision of wood to cover the trenches (Khandaq) seven large gardens around panipat, each having an area of 200 Bighas were uprooted. When wooden planks and logs were not sufficient, houses including the grand Havelis of the family of Ansaris and other groups, also of Shakir Khan's ancestors were demolished and razed to ground to take out the coverings for the trenches. But the war was in favour of Ahmad Shah Abdali and Marhattas and their alliance were badly routed and even had not chance to escape. Shakir Khan, it seems was not present on the site, unlike Nadir Shah's one. His description is more on the basis of hearsays.

Ahmad Shah Abdali arrived at the capital.

آمدیم بر سر ماجرای خود که بعد نماز مغرب تیری انداختم تا چهار گهری شب چون از عشا فارغ می شدم سیر انبیا ملاحظه می کردم تاریخ سلاطین را در غبت کم بود که بسیار افعال له بنا غدرو کمر است چون پهری نواختند صحبت اهل وفاق و غنا شروع می شد و تفریح می رفت و فتنه طبل دو پاس می کردند بعام عشا حاضری نمودند خورده بخواب می رفتم باز همان طریق که بقلم آمده صبح مشغول می شدم این بود اوقات هشتگانه من که سمت تحریر یافت. الحال بیان کرده شود آنچه بعد رحلت جناب والدین گزشتند دایمی داشتم حبشیه دودا با صلااح اهل دول آترا گویند که روز اول طفل را در کنار او نهند و گهٹی دهد و تیار و خبر گیری ذمه او باشد عجب صالحه بود از جناب عالی پسری هم آورده و توره بافته و بسرا فرازی چپیر کشت نفره و پلنگ طلا بهره ور شده (۲۲۳) -

در همچنان خود قایق بود هیچ کی از خدمه جناب عالی این رتبه نداشت - هر چند بسیاری صاحب ولد هم بودند ترک گرفته جناب والد از مال خود آزاد فرمود ماسه برادر را و همشیره را او پرور دیده تهنید گاهی از دست نمی داد تا برایش چه رسد و در پگاه در پاس شب تا پاس روز چون ناصر خان سله الی کد خدا شد رخصت حج گرفت که من عهد داشتم که بعد شادی پسر کهن طواف کعبه بجایارم و عتبات عالیه را نیز زیارت نمایم اکنون صدایی لیک هر دم گوشم می رسد و آرام نمی دهد که می بیاسیم - چون جناب والده را بجای والده بود و ماهمه را بد و الفت در بر چه نهایت دل نمی داد که مجوز رخصت و مفارقت شویم تا خوشی آغاز کرد پنجهزار روپیة زاد و راحله داده رخصت کردند در عرصه دوسال از سعادت حرمین شریفین و عتبات عالیه بهره اندوز شده بخیریت باز رسید تحایف آنجا مثل تریاق فاروق و کتان و آب زمزم و جاروب خانه کعبه و خورما و ابا و سرمه و خاک شفا بسیار جهت هر یکی آورده لیکن چون خود کرده سواریهای امرایانه بود مثل میانه در نته و فیل و چندول و دران ولایت سواری بمازه در سفر بسیار افتاده که استخوان کله اش همه شکست یافته و اعضای دیگر نیز بسبب صدمه و سال خوردگی وضعف بر هم شده تکلیف بسیار ازین کشیده که موجب نجات او بود رحلت کرد - و او یلا از رفتنش افتاد انا لله و انا علیه راجعون، روزی در رویا دیدم با شتیائی که داشتم گفتم انا ترا مدت که ندیده بودم دل می خواست کجا بودی چنین بر جبین افکنده گفت که یاد تو آورد مرا و مرا یاد نموده باشید که در آمدن این تنگنای تیره (ب) -

تصدیعی می کشم من در عجب گلستانی فراخ فراغبال بسمی برم معلوم کردم که مغفرت یافته بدولت دیدار فایز است از ان باز یادش نکردم فاتحه می نمودم - غرض از ایراد این قصه آنکه چون وفات یافت جناب والده به حضرت والده ام فرمودند که بیگم این یاد باشد الحال وقت ما و شما هم آخر رسیده این فیل نشانه عمر و دولت ما و شما بود که پیشتر روانه شده همین قسم بظهور رسیده ششماه بعد از ان رحلت این معصومه جناب والده و دلیعت حیات سپردند و ششماه بعد از والده حضرت والد علیه الرحمه بجهان جاوید انی شتافتند - از همان ایام در جمیع امور دولتی قصور و فطور و نمود - باغات از شرمند و زمین مزرعه عقیق شد

جاییکه ده من بود و من می آمد - نهر فیض که مدار نشوہ نمایی نبات بود خشک شد چاه آب موقوف نمودند - همه چیز از کرایه و غیره رو بکی نهاد گویا بمن دولت از قدمش بود - آخر بانوبت بدرجه رسید که جناب والد اکثر منظر قهوه می بودند و کار گذاران بتزد و سرانجام می دادند - و فتنیکه والده ماجده هم رحلت کردند زاید ضیق معاش شد - اسپها خود بخود سقط شدند، عرابها عرق شد یک فیل ماده که مانده بود افتاده جان داد تقدیر الهی را کسی چه کند در حضور بزرگان و خوردان و متصدیان که مختار بودند و همیشه در فکر من غافل خادم که همه را خدمت می کردم چنین اظهار کردند که شاکر خان مالهارا می خورد و انعام می کند سخت بیرحمی گرفته مابقها بسریم، حتی که جناب والد را با وجود استقلال مزاج قسمی تنگ گرفتند که عابد نامی نبیره شیخ ابو وحید متصدی وطن را روکش من کردند و کار وطن که بمن تعلق داشت بر و مقرر کنانیدند نه فهمیدند که پپای خود تیش می زنند اگر بطوریکه (۴۴۴) -

می بودم می داشتند کنون پریشان و در بدر نمی شدند - هر چند گفتم و نوشتم که در جاگیر و آلتیغای صاحب فقط این نشوہ از سبب کی (آب) نهر تمام حالات نهری خشک شده کی می فهمیدند از شیاطین انس و جن خدا حافظ - غرض که بیست هزار روپیہ را که از سرافرازی کار و وطن زیور جواهر ساخته بودم بحضور عرض کرده که هر چه در بغداد کرد سر خلیفه: (بیت)

نیاوردم از خانه چیزی نخست تودادی همه چیز من چیز تست

از دولت حضرت بود ارسال کرد در مصرف صرف فرمایند قبول افتاد و نگاه داشتند - این قسم گاهی نشوہ بود نسبت بنوکران هم تا بفرزندان چه رسد - باقی راضی شدند و بدستخط مبارک قلمی فرمودند که من از تو راضی ام و راضی می روم خدا و رسول خدا از تو راضی باد - من همین راد دولت دارین یافتم که از من راضی شده رفتند: (بیت)

دولت دنیا که تمنا کند با که وفا کرد که با ما کند -

عجب آنکه در همان نزدیکی رحلت جناب رومود چنانچه مفصل در اوراق ایراد یافت از نفاق با هم معلوم نشد که دران زیور را کار گذران کجا خرج نمودند و در اندک زمان بفقر و فاقه مبتلا شدند و مرا خدا تعالی تاین وقت که هفتم شهر محرم الحرام سنہ ۱۱۷۷ بکھزار و یکصد و هفتاد و هفت هجری باشد محفوظ داشته و آن مالهای مادر و پدر که بخیانت غصب حق نموده برده بودند معشئی زیاده که از خود هاند و خسته بودند بر باد و فسادند و رسواییها برداشتند - شخص را باید که بر عنایت الهی تعالی نظر داشته باشد جھت این حطام فارنی دنیاوی از دوستان و خویشان بریدن کار خردمندان نیست چه این باز بدست می آید و دل رفته نمی آید مشهور است - (ب)

تاوان اگر چه لعل دمی در حساب نیست تودل شکسته بکده گوهر شکسته

برای فرزندان خود نوشته که این را بهتر است بر این عمل نمایند که راحت یابند و قتی که والده ماجده رحلت فرمودند من در وطن بودم بختنا خبر و جنازی رسید. حضرت ولینعمت را اتم تمام شد که محبت پدر چه عشق بود بعد افاقه تو شخانه مرحومه را مهر فرمودند و ارشاد کردند که شاد و پسر و یک دختر این جاهدید برادر شاد و وطن تا که از نجایا بد این حجره زیر مهر باشد. بعد رسیدن او موافق شریعت غره تقسیم کرده می دهم و بمن تاکید قلم فرمودند که با با جلد برس! امانت مدر تو هنوز امانت است. بعد رسیدن تقسیم خواهد شد. مرا خاطر جمع بود که هر گاه می رسم تقسیم خواهد یافت. این گمان نبود که همشیره بزرگ و برادر خورد نسبت بمن که همیشه در شادی و غیره بکار ایضا آمده ام و می آیم، جان خود ازین بنا در بلیغ نداشته ام مال چه بلاست. ایضا بیزار من بمن قسم خواهند بود هر چند گاهی من ممنون هیچیک در هیچ معامله نبوده ام. با وجود که همشیره بخانه روشن الدوله منسوب و کد خدا بود و دولت عظیم داشت یکفلوس بطور عیدی و بقر عیدی یا جهته ترکاری و پتنگ که رسم در خورد و بزرگ می باشد بعمل نیاورند، چه نسبت بمن چه نسبت با ولاد من و من در شادیهای ایشان همیشه رسم را از دست نداده بلکه در نشه شراب شوهر ایشان عجایب الخلق بودند. از انجمله در سخاوت هم بازی کردند، در آن سرخوشی گاهی مثل گلابی شیشه یا ظرفی از شیشه که برادر ارق خانه چیده داشتند تواضع می نمودند. هنوز یک دو گهری شب باقی می بود که سبیل می رسید که شب برادر صاحب فلان پیاله یا گلابی که داده است بمن واپس بدید، از خانه من چرا برده اند، حال آنکه (۲۴۵۲) ۲۴۵۲.

بیش از چند تنگه نمی بود و من چه پروا داشتم که بسیار این قسم داشتم و هم می خواستم که واپس نمایم، دانست طبع قسمی جلی داشتند که قباح این انفسیده تحمل آن نداشتند که دو گهری وقفه نمایند. و هم برای رسمیات وطن که بعد مییت می شود. در نگ رو نموده بود. درین ضمن حجره مهری همشیره صاحب و برادر خلاف و بی اطلاع والد شکسته، آنچه از نقد و جنس بود کشیده بردند، برادر بزرگ را هم اطلاع نشد. ازین معنی جناب والد خیلی بر هم آمدند و جوش و خروش عظیم نمودند و بدعاها کردند که قسمیکه شمار بی کفن (دفن) نموده اید. همان طریق بتمام خواهد رسید، من جهته روز بد و تحمیل و تکفین خود پاره حواله مادر شتا کرده بودم هر گاه برادر شتای آمد شمارا تقسیم نموده بقدر کفن منم می گرفتم، اگر رضای شتای بود، همشیره را همان وقت بدر نمودند و نفرین عظیم کردند که از اثر آن در بلای جانی و مالی قسمی گرفتار شدند که نصیب هیچ یکی ذی روح مباد: (بیت)

تادل صاحب دلی نامد برد و هیچ قومی را خدا رسول نکرد

آنچه جنس مفروته مرحوم معلوم شده هزار روپیه نقد و سه اشرفی بزرگ منجمله عنایت پنج لکه روپیه، جهاندار شاه که بعد فتح شاه غازی جهان بھادر علیه الرحمه داده بودند و این هر یکی کم از دوازده پانزده هزار روپیه فی عدد نبود در حیات خود مادر من بمن نموده بودند هفت تا بود در آنوقت یکی بمن عنایت کرده بودند جهته فروخت چنانچه دوازده هزار را فروخته

ز بر حومه رسانیده بودم، جناب والد را که اطلاع سپرد اشرافی شدن من برای جبرار فتم تبسم فرموده فرمودند که بابا شایسته شعور ندارید، مال پدر (مال) شما بود آن مهر را چرا از کرده بمادر خود دادید، می گفتند (ب).

که از من کم شد دوسه روز اعتراض فرموده خود بخود مهربانی می شدند، عرض نمودند که ازدولت خداوند نعمت مرا همه چیز مهیه است و خیانت شیوه تربیت یافتگان آن جناب نیست بسیار مظلوظ شده دعا فرمودند که ترا خدا از خزانه غیب خواهد داد که نیت درست داده است، من هم نظر بر ترک مادر و پدر نکرده تسلیم برادر نموده بودم والد ممرور شده دعا فرموده بودند که بدین پایه رسیدم آثار اثر دعای حضرت ابوبکر در خود بفضل الهی در می یابم که همه کجاست شدند و مرا خالق من بهشت مخلوق تا حال محتاج نکرده در این وقت این دولت نصیب کس نیست: (بیت)

از دست وزبانی که برآید کز عهده شکرش بدرآید

شکر صد شکر عرض که ازان هفت یکی بدست من خرج فرمودند و سه دیگر در سفر بنگهر همراه همراه رکاب فردوس آرامگاه محمد شاه غازی در سفر قنوج همراه صفدر جنگ سه (اشرافی) باقی بود و نه هزار را جواهر که بعد فروخت مانده بود و توشه خانه زیاده ازان بود که بقید قلم آید هر دو خورد برد نمودند من دم بردم و گاهی بر روی خواهر و برادر نیاردم بلکه بسبب جنگ صفدر جنگ که همشیره و غیره مردم بسیار از دار الخلافه فرار نموده بوطن هم رفه بودند مدارات همشیره سه هزار و پویه از خود نمودم و مردم خانه خود را منع کردم که هرگز مذکور این نخواهند نمود که محبوب شوند و از برادر نیز مذکور نکردم، بر اراده الهی داشتم هنوز از وطن بدار الخلافه نرسیده بودم که مغفور بر حمت حق پیوست پیش از رسیدن جنازه دو پیر شقه دستخط خاص نام این بی نام نشان نزول فرموده بود که بابا من اگر از حقوق من می ترسید تنخواه شش ماهی بپوه های وطن که شده آن را بمجرد رسیدن شقه - ۴۳۶ -

بدهند ما را خدا از برکت این گشایش خواهد داد بنظر بر تنگی حضور تجواید کرد - در این عسرت که نگارش شده پانصد و پویه در ماه از نذر الله و نیاز صادق برای بپوه ها مقرر بود من هم حسب فرموده هر قسم که شد تنخوای شروع کرده بودم که خبر وحشت اثر رسید متصل جنازه آمد آسمان بر من افتاد زمین شت شد ازین ماجرا چه نویسم که بقلم آمده اضطراب عظیم شد و از حضور پادشاه که با حمد رسیده بود و خانانان پسر اعتماد الدوله وزیر شده پایه نواب بهادر داشت بر حوبلی دار الخلافه چوکی فرستاده و تمام اشیاء اسباب خواجه سرایان زیر مهر نمودند و در محل ترکیه های عمده آمده مهر کردند برادران مرا تجربه نبود که همیشگی زیر سایه همچه ولی نعمت بسمی بردند که (از) باد گرم می ترسید مگر دو برادر بزرگ که علاقی بودند و در فن دنیا استاد و معاویه کار خود را کردند و دیگری را پریشان ساختند اگر صاحبان ما را غور می بود، مهرها که شده بود همان را قبول می نمودند که واقف خانه پدر بودند بلکه خانهای خود را نیز مهر می کنانیدند که غیر از نام خدا هیچ نداشتند آن فیلسوفان ضبطی را قبول نکرده

بناظر منظور بهروز خانی که سر کرده مردم چوکی بود پیغام معاملات سر بسته یعنی نقدی دادند چون لکھو که داشتند که از خانه پدری برادران پنج نخواهد برآمد بار بار می‌رویم که زیر ضبطی آمده ایم و در صورت نقدی مساوی بلکه کم خواهم داد و من از وطن نرسیده بودم والا هرگز نقدی قبول نمی‌نمودم ضبطی می‌کنانیدم که ضابطه قدیم بود و هم موجب رهایی چند ضعیف می‌شد حاجی منظور را پیغام داده فرد را معرفت مظهر علی خان - ب -

خلف نواب روشن الدوله که هم قرابت این خاندان و هم قرابت خانخان و دست ایشان بودند چهار هزار مگر نوشته دادند و مهر مر جلی کنانیده کرد حواله نواب نمودند نواب خانخانان قبول نمود که انشاء الله ازینم تخفیف خواهم کنانید و همیشه در مربی گری خواهم ماند و مخفی خود هم طلب چیزی نمود یا واسطه از خود تراشید که لطف الله بیگ نامی مدار لهما نواب بود ده هزار برای نواب و هفت هزار روپیہ را دست آویز برای خود گرفت و سه هزار روپیہ خرج بالای نزد خود مقرر نمودند که دیوان مظهر علیخان طبع با وجود قرابت نمودند و شش هفت هزار روپیہ جهت تیاری پروانی و خرج خاگی و سود و غیره نزد خود مقرر کردند و مرا سزاوالان فرستادند و برادر بزرگ مزاج برادر آن را بر این آورد که نود هزار روپیہ بنام شاکر خان باید نوشت - چنانچه بدین مضمون بمن همراه سزاوالان نامه نوشتند که فکر لکه روپیہ کرده باید آمد والا نود خود کم نباشد که ما ضبطی را موقوف کنانیده سر بسته بر نقدی معاملات مقرر می‌کنم بعد رسیدن فرد نواب خانخان خلعت و جواهر حضور پادشاه بهمه برادران دهانیده و خواهرا را از پادشاه دوسه روز بهام از حضور فرستاده و دوشاله هاعنایت کرده بودند خلعت و جواهر مر سزاوالان گرفته بوطن روانه شده بودند که در انشای سونی پت بمن رسیدند که از وطن باراده روانه شده بودم ما برای مر قومه از انجا معلوم کرده حیران ماندم که چه قیامت کردند که ضبطی موقوف نموده نقدی مقرر کنانیدی چه قسم سرانجام - ۴۳۷ -

خواهد شد بتفصیل معلوم نمودم که این کار بزرگانست همه را در دام دادند و خود رسیدند خیر نظر بر کار ساز حقیقی نموده داخل دار الخلافه شدیم در این ضمن عنایت خان راسخ که در مزاج اضطراب خیلی داشتند از انغوائی ناظر منظور مسطوک معامله طرف خانخانان رفته طبع من باطل افتاد و از طرف صاحبزمانی او هم بایی مادر پادشاه ساخته پیغام آورد که صاحب زمانی و پادشاه فرمودند که نوکری شما چه کسست از نوکری خانخانان که معرفت او فردا سال حضور کرده اید من شاهریکی را خافصادق میکشم بشطیکه عمده را در میان معامله ندهید خود معامله بکنید در حق شما بهتر همین است که الحال معرفت مظهر علیخان که فرد داده اید آنرا واپس نموده بطلبید و معرفت من بگذرانید کو پادشاه و مادرش از خود خواهند دانست و من بر قلیل فیصل کرده می‌آرم و همیشه جواب و سوال ذمه من باشد، چه ضرور که امر ازاده شده مجرائی امر اشوید فردوس آرامگاه هم از تورانیان صاف نبوده اند و اینها نیز صافی ندارند - چه شد بنا بر ظاهر داری مدارالمسام نموده اند چون سخن اجاییکه گفت که نفاق آنها معلوم بود خان مذکور از انغوائی تعبات / تعبات؟ نرسیده برادران را نیز از جای برده چه ایشان همه تابع رای او شان بودند و من هنوز

در راهم پیش از من آتش سر کرده نواب مظفر علیخان رفته مصر شدند که فردیکه مانوشته داده ایم واپس عنایت فرمایید، از طرف دیگر گشایش کار خود نیک اندیشیده ام. نواب موصوف گفتند که خوب نیست اول بایستی که از انطرف که الحال منظور دارند می گردند. الحال همچو عمده را مخالف نمودن مناسب نیست. چون ابرام بسیار نمودند سوار شدی بخانخان (ب).

رسانید که پسران نواب صادق فرد خود را می طلبند، از طرف دیگر راه رسانیده اند. نواب گفت خوب نمی کنید مظفر علیخان گفتند که من گفته بودم اثر نکرد. نواب را چه، آنها دانند کار آنها، خانخانان بدماغ شده فرد را از ضییب حواله نمود و گفت که خوب از من اگر نیک نشد در بدی قصور نخواهم کرد. از نواب گرفته خان صاحب پیش برادر اب آوردند. علیوه طوفان دیگر آن کردند که پگاه سوار شده بخانه خانخانان رفتند. نواب در محل بود. در دیوانخانه رای دکھنی رای، دیوان خانخانان نشسته بود. ایشان را دیده بر خاست بعد نشستن گفت صاحب معامله صاحبان چه قسم فیصل یافت. شنیده ام که بر چهار هزار اثر فی انفصال شده برادر صاحب بزرگ سوز سینه بی کینه خود را و نمودند که صاحب، چهار هزار اثر فی چه قسم لکه روپیہ بفرمایید. گفت چه قسم تفریق شروع نمودند که صاحب چهار هزار اثر فی که پنجاه هزار روپیہ باشد جهت بادشاه هفت هزار روپیہ مرزا لطف اللہ بیگ و ده هزار برای خانخانان بهادر و پنج هزار برای مظفر علیخان و سه هزار خرج بالای و غیره و شش هزار تنخواه مردم مرحوم که باقی داشته لک روپیہ را در خانه خود سرانجام مقرر نموده ام. چون دیوان را با مرزا لطف اللہ بیگ عناد دلی بود همان وقت رفته پیش نواب گفت که حضرت پسران لطف اللہ خان مرحوم آمده است می گوید که لکه روپیہ ما بالجهت با هم کرده ایم برای پیشکش و غیره و در حضور جنابعالی پنجاه هزار عرض شده چون نواب دل پر کرده بود بخود پادشاه فرمود که هنوز فیصل نشده است شما که عرضی گذرانید بودید من همان را دیده ام لطف اللہ بیگ که شنید که تقریر من پیش آقا شده است. گفت عجب کسانند. ۴۴۸-

که این قسم نا فهمیده نمی گویند و می کنند چون همراه بود عرض کرد که حضرت آنها مالهای وافر دارند بغلام حکم شود لکه روپیہ تا شام داخل می کنانم که آنها سرانجام نموده اند. بادشاه گفت بهتر آن سوم نفس آقا رضا را که الحال منیر الدوله شده امر اگشته اند. یساول خانخانان بود تعین کردند با پنجاه سوار مغل من همان روز بخوبی در آمده بودم که اورسید و شورش شروع کرد. منظورنا منظور درگاه الهی بمجرب استماع این خبر که مردم خانخانان جهت تحصیل تعین شده آمده اند مردک پوچ کار خراب کرده مثل دزدان از در دوم بدر رفت. هر چند برادران و من کوشیدیم و جوشیدیم که ابی خانه خراب آنچه کردی از بلکه رسانیدی اکنون دزدیده می روی، هال علابی لعنتی حتم کلم شده چشم انداخته بعد دیری گفت صاحبان مرا معاف دارند. از من پنج شنیدنی نیست. چه کنم، گفت لا حول ولا قوه الا باللہ العلی العظیم آن ایرانی غول بیابانی اظهار تجمل و تزک خود شروع نمود و گفت هان قبیچی استاده نمایید و بانس و کوڑه و چوب سزاوی در دست گرفته اهلکاران اینها را بیاورند و مانع اکل و شرب شوید. حواس هر یکی

از کله پدید که تا حال اینجا سرانجام خر مهره نیست اینجا طلب لکھو که دارند الی آنچه غضب رو نمود۔ در این ضمن برادر یک صاحب ویل^{۱۰} کل بود قرین من شده گفت که شوره خوب بخاطر رسیده است۔ لـنـطـرف شده مسموع نمایید من دادشان جدا نیشستم، بمن بفرمایند۔ صاحب اینهمه داد و ستد در یک چیز از ذمه فرد می شود۔ اندکی سخت دل شده باید شد۔ گفتیم عجب مشوره است که مفت ربانی شود بفرمایند، گفتند نه باید خواند یعنی باید گفت که جانها حاضر دارم۔ از میان کاری سرانجام شدنی نیست۔ (ب)۔

این از جان کم خواهد گشت چند چند کوزه زده دست بردار می شود و بر این سخت مصر دیدم حیران ماندم که سبحان الله چپ محبت مال درد لش کاشته اند که مطلق پروای آبر و نیست هر چند گفته اند که مال تصدق جانست و جان تصق آبر و، این بابا شاید نشنیده باشد گذارش نمودم که صاحب برای خدا با این حرف از زبان بر نیارند که موجب خنده عظیم گشت دیگر هم بودند او باز بر سر طیش آمده بوج جاویدن گرفت طبعیت بی اختیار از دست رفت گفتم خاموش سخن سنجیده بگو اگر زیاده گفتی شمشیری می زخم که سرت ده گز پر تا فته شود کسی هست پنجه من بیارد وقت مآخر رسید باری ازین گفتن سبھناک شده ایستاد بعد ساعت دیگر از طرفی متوجه دیده از چشم بمن اشاره کرد که معلوم نمودم که گفتن دارد قدری درنگ کردم و نزدیکش شده بر سیدم در گوش گفت که ثواب و نیگم صاحب یعنی مادر نواب خانانان بصاحب سلام و دعا گفته بودند و گفته اند که این افر وخته برادر کلان شاست والا من بر دوهرار هرار اثر فی انفصال منظور داشتم که بعد داخل شدن و هرار مهر بپادشاه عرض نموده که حضرت این ها خانه زادان قدیم اند، بنا بر پاس حکم دوهرار اثر فی داخل کردند الحال طاقت ندارند معاف شود برادر شابه زبردستی فرد از جیب من کشیده بردخیلی بر من گران آمد از شما مطلق مواخذه نیست من عرضی معافی شما کرده می دهم مزین بدستخط والا حضرت نیگم صاحب و قبله پسر سیوم فرموده اند۔ معین الملک و میر یحیی خان برادر گفته اند من برادر عیسی اینشان را می دانم باقی دست ازینها بردارند۔ در یکدم مبلغ ازین هر دو برادر بزرگ شما میگیرم که مالک لکھو که اند و هیچ (۴۴۹) نوع خرج ندارند۔ حقیقت برادران عینی شما را هم میدانم که آنها مفسدان قلندر منش اند۔ از آنها نیز مواخذه نخواهم کرد گفتم اندکی بلند بفرمایید تا اینها هم بشنوند۔ امدا باواز بلند هم گفت که در حضور انور و ثواب وزیر حقیقت همه ها معلوم است۔ دیگران سیاهی بالیزه اند شمر از شاد و صاحب بد نظر دارند جلد در فکر شوید و بطرف من اشاره کرد که ایشان را بگویند که از گفته ایشان رفاه خواهد شد۔ همه بمن چسبیدند که برای خدا به نیگم و ثواب عرض کرده تخفیف طلب نمایند که اندکی افاقه شود تا مطارچه کرده آنچه بشود فکر کرده آید لاچار بخدمت ثواب عرض نمودم و بندگی خود را بیاد دادم ثواب اتفاقا بخانه مظفر علیخان مدعو بوده اند آدم هانجا رفته رسانید خوبی و عنایت آن بزرگ زاده را زبان قاصر است۔ خدا بیش پیام زد بحمه صفت خوب بود همین الفت زر و کوته اندیشی مثل صاحب ویل کل جانش را بر باد داد۔ هر چند در وقتها بسیار

معروض کردم که سپاه باید داشت والا رنگ زمانه خوب بنظر نمی آید- آخر از الفت زر نفصید زیاده نکند قسمی که رای شاگرد خان باشد همانطور بعمل آرند از رسیدن آدم آتش فرو نشست و من سوار شده بخانه مظفر علیخان صاحب رفتم که تواب هم تشریف داشتند و مشغول رقص و تماشا تیاری بعام شام می شود بمجرد دیدن نصف قد برخاسته خیلی بجوشش در بر گرفت و فرمود که ماسه برادریم یکی معین الملک دویم من سیومی شما تواب بیگم صاحب از دل شمارا فرزند فرموده اند خاطر جمعدارید عنقریب (ب ۴۳۹)۔

به پایه پدر شامی رسانم و خدمت موروثی می دهانم آداب شکر بجا آوردم همچون طلب فرموده قدری نوش کردند و خواه بخواه خورا نهند و فرمودند که دل خوش دارید- من خود با آقا رضا گفته نهاده بودم شما گفته باشد- عرض نمودم که ابلان کرده است- درین نزدیکی بعام حاضر آوردند بمن هم فرمودند که دست بشوید گفتم چه قسم از گلوئی من فرو خواهد شد برادر صاحبان متردد اند- فرمودند که برای آنها هم بفرستند- عرض نمودم که رسید آقا رضا معه همراهیان نیز عنایت شود- چنانچه رسید و بعام پیش برادر صاحبان فرستادم و صحبت گرم داشتم باز تواب برای رفتن خانه سوار شد من گفتم از نقص برادران کار خراب شد باقی در عنایت عالی تصور نیست زر بسیار سنگین مقرر شده سرانجام دشوار است فرمودند که والله الحان از دست من رفته است بپادشاه ذمه کرده آمده ام باقی پاس شما تعهد موقوف، در هر قدر مدت که تواند شد سرانجام کنانیده بدهند- دو ماهه را وعده کرده آمده ام چون قسم خورد جای تکرار صلاح ندیدم- جوان خوب بود در سفر سکندر که تحت سلطنت رفت حسب وعده که فرموده بود تسلیمات خانسامانی کنانیده و اضافه دو هزار و پانکی جھالردار دهانید چون ورق گردانی آن صف قریب بود نصیب نشد از انجا بخانه رسیدم باری آب و تابلی به برادران با قسم پگاه که اجماع بر دران شد سخن تریق زر پیگش بمیان آمد که الحال ذمه هر یکی مقرر نموده سرانجام شروع کرده شود خالصا بزرگ سی سی هزار روپیه بنام هر سه برادر نوشتند که جمله در سه سهام نود هزار باشد و ده هزار ذمی خود و برادر خورد و دو حصه برادران ام ولد فی سهام پنججهاز در چهار حصه هشت هزار دیده آن فرد را خیل محظوظ شدم که در چهار سهم بیست هزار (۴۵۰) و در سه سهام نود گفتم این را چه توان گفت- حجت های غیر مسموع با وجود این منت که تواب و پادشاه جمله از و شان داعیه داشتند بیان کردن شروع نمودند- چون ماهر مزاج بودم که آقدر خداوند کریم اگر بزرگی میداد خود فهمیده کم کردند بحث نمودند در سر فزون است گفتم بهتر باقی عرضی پیش تواب کرده فرستادم و معروض داشتم که این مضمون دستخط فرموده عنایت فرمایند که ورش پیگش مساوی بدهند و تقسیم حویلی مساوی کرده بگیرند- همانم تواب مذکور مغفور حسب معروض دستخط کرده فرستاده من همان فرد را پیش صاحب انصاف فرستادم- آن زمان خیلی دست پاچه شده تشریف فرموده سماجهای عظیم شروع کردند حتی که پادست رسانیدند که ما برای امر وزیر سایه دامن شما جا گرفته بودم یعنی آروزهای بسیار که قرابت کرده بودم همه همین که این روز

معلوم داشتیم و ازین نسبت هارهایی خود متصور کرده بودم بر ای خدارحمی بنخود گفتم یا ای باوجود توانایی چاه الحاح است وایی بر حال مانادر اها اظهار نمودم که صاحب می دانند که بمن پیغام معافیت همین گفتن دارد محض بخاطر صاحبان ذمه خود قبول می نمایم و گفتن حضرت والده مرحومه بیاد آمد که در وقت تقرر قرابت مطلق و هر گز راضی نمی شدند بلکه روز شادی نسبت پوشاک جشنی پوشیدند هر چند پوشاک خانه پوشی آنعالیه زیاده از شادی دیگران بود من ملول شدم و عرض کردم که حضرت در شادی بنده زادگاهی دیگر خوش بودند در شادی این اطفال محزون هستند و بنده جرأت درین امر نکرده بندگان عالی این نسبت ها مقرر نموده اند من هر دو جالا چارم - پیش حضرت و پیش جناب والد (۴۵۰ ب) فرمودند که بابا شما و پدر شما خوش نیست هستید می خواهید که با هم الفت و یگایی رود و هدیه و شریک و نیک و بد باشید لیکن ایضا فی الحقیقت بدل بد نهاد و خویشتر دارند عیبت ذات خود را بر باد دادید و مال نیز بر باد خواهید رفت - چه دختر خود را که به پسر شما میدهند غییر از پنجهزار چیز دیگر نخواهد داد اگر جمله یک هزار و پانصد دادند و شما که دختر خود را خواهید داد و موافق طور خود کم از بیست سی هزار نخواهید داد و خوراک و پوشاک خانه آنها باوجود که دختر شما شش قسم باشد از پنجهزار و دختر و خویش بر گوی شامی افتد و در وقت بدی پیرامون شامی کردند بلکه در پیش این خواهند شد که آنچه دارید بر قسم در قاپو آورده فروخت کنانیده بگیرند دل من بر این می سوزد و خدا مرا ننماید چنانچه تجربه همان قسم شد منکه دختر خود را بعد غارت شاه (ابدالی) در عین عسرت که خدا نمودم بیست هزار از نقد و جنس دادم و ایشان پنجهزار بر زبان دارند که زیاده ازین طاقت نیست که دختر خود را بد هم و از غارت محفوظ و مامون اند و دختر بر گلو علیوه افتاده الحال خبر هم باید گرفت - و شادی را هم باید کرد، پسر را که برای کتختانی فرستادند بر یک بھل کرایه آدمی و س صد روپیه همه جهت برای شادی پنج حیاء شرم از خدا و خلق نکرده که مرا چه خواهند گفت، از طرف ثانی چه شده از من چه می شود در وقت آمد آمد ابدالی همه هار و بفرار نهادند مع قبایل و وابستگان مرا مطلق توانایی بر آمدن نبود از دروغ هم ایضا تواضع ننمودند که مالک مالها بودند گویا گاهی آشنانه و دو یار جان بخشی ایضا کردم یکی در رحلت والد که مرگوم شد دوم در وقت الل آمد شاه درانی که میر یگی خان خلف ذکر یا خان که صاحب تحصیل از طرف شاه شده بود (۴۵۱) -

دشمن این صاحبان مردم تعیین کرده که هر جامیند صاحبان و هدایت الله خان پسران نواب صادق راجسته پیدا کند چنانچه رسیدند که روپیه طلبی شد در دست و پای جواب مذکور خیل مهربانی داشتند دنبال گزاری کنانیدم لیکن آنها را عدم احسان خلقت نیست الحال من بالکل قطع کرده ام باقی نور چشم سعادت منداست هنوز خلائی نکرده خدا بگو و دولت رساند من راضی خدایی من راضی باد آرزو دارم که بدولت رسد و بر خوردار و ارین باشد غرض که بجز از تردد بیست و پنجهزار بر من و همین قدر بر هر دو برادر من و بیست بیست هزار هر دو بزرگان دوازده هزار ابراهیم خان و برتر که جمیل الدین خان مرحوم هفت هزار هر چند پیش پدر مرده بود لیکن اهلیه اش دختر عم بزرگ بود همه برادران رعایت نموده تعلقه اش بطورش

گذاشت کرده و خواهر ازادر وطن ماترکه نمیدهند بلکه آنها از برادران گرفتن ننگ و عار دارند بلکه بجای دشنام می دادند همشیره یعنی بزرگ که سابق بعد مادر آن عمل کرده بود از رحلت پدرده هرار و پیه تمسک جعلی از مهر والده مرحوم ناحق ظاهر ساخته ترکه مادر را برزور مظهر علیخان که سمدھی بود تقسیم کرده گرفت و بنیمزه گیها آورد لهذا نظر بر این کرده همشیره هائی علاقائی را هم که اینصکله چه کرده اند ترکه در حویل دار الخلافه داد چهار چهارم هرار در پیشکش از اینضا عوض ترکه گرفتیم بجای یک لکه و پنجاه هرار در خرج بعد رحلت مفور آمده لیکن پروانهای بحالی جاگیرات و التمنغا و املاک کئی وزرعی از سرکار والا عنایت شده و در توقیر و تعظیم افزود چون هر یکی را مدخل دود و سه سه در ماهه بود ماندگی رفت معلوم نشد - (۵۴۰هـ) بعد خرابی سلطنت احمد شاه و وزارت خانخانان که نوبت بعزیزالدین عالمگیری المشهور هندوی: (مصرع) نه چولهه آگه نه گهری پانی (نه آتش در اجاق و نه آب در کوزه مراد از فقر و تنگدستی) وزارت غازی پاجی رسید اینضا جاگیرات و التمنغا ما را نیز تغییر نمودند بعد سعی بر هشتاد هرار و پیه پیشکش مقرر شد حویلیهای دار الخلافه سوابی حویلی کلان گرد داشته بعضی دامها فروخته خانمان بر باد داده از پاجی پروانه ها گرفتیم لیکن غیر از دو برادر دیگر که مایه هاداشتند در این پیشکش بخش شده اند - آه در جگر نمایند از آمدن شاه درانی که حقیقت آن در سرنخی سبب تالیف نسخه تفسیر قاسمی معلوم خواهند کرد هجرت از دیار دار الخلافه و وطن روداد که مطلق تاب و توانائی اقامت نداشتیم و اینجا که بامید اعانت دیدار بخششان عامل جاگیر غیاثپور رسیده بودیم که از پنجاه سال عامل بود و از ابتدای نوکری پانزده روپیه بسبب این خدمت صاحب لکوک شده چون بحاجی پور رسیدم آن عزیز فوت کرد پدر ناخلف که همشیره زاده ام ولد بود و برادرش فضل علی که قابل غضب علیست سلوک نالایق که تجدید عمل نیز بدلیلید باشد بعمل آوردند و ثانی آن تغابی بزرگ شان که برادر ام ولد ابراهیم خان بودند از بد و سه ساگی مادرش گذاشته رفتند جناب والده مرحوم زیاده از من پرورش کرده و این احقر بارها موجب زیست آن عزیز شده خصوص در وقت آمدن هر دو بار شاه درانی این بار که آمد تمام عالم بخاک برابر شد زیاده از همه ابراهیم خان گرفتار بفقر و فاقه بود همین که اراده عظیم آباد نمودم به پایم خودش و خواهرش که از فقر جان می دادند آمده افتادند حال آنکه در آن وقت هم بیکروپیه روزی دادم که براک خدا و رسول خدا و ائمه مایار از همراه باید برد که زندگیت والا بخاک رفتیم و آواز بخش یز نه من می شود و احسان صاحب تمام عمر بر میان و حال مذکور خواهد ماند در آتوقت خر مهره حکم اشرفی داشت سوار یاه کرده و خرج راه داده در فتوح شریک کرده بعظیم آباد رسیدم بمجرب ملاقات خواهر زاده و خواهر زادی خود گویا آشنا نبود و تمام عمر که با هم بودیم حقوق آن بر باد داده مخفی مکر خصومت بمیان جان بسته و سبب آزارها انگیزت با وجود این نظر بر حکم حضرت جد خود نموده که نیکی به نیکان خواری و نیکی به بدان کار عبداللہ انصار نیست خدمت قضای بنگاله دهانیدم الحال عوض آن سلام علیک موقوف فرموده ----- (ازین جاسه سه سطر حذف و زدوده شده است) در پیشکش ثانی منت دو کس بر من شد - هر چند افر و خسته آنها بود یکی راجه ناگرمل و دوم دوابی سنگه

که هر دو با سم سده می بودند در وقت احمد پیش ثواب جاوید خان پیش آمده راجه پاییه نیابت و کالت رسیده دوم دیوان خانه غازی پاجی شده مدارالمهام بوده اند- اول راجه قلمدان بر دار بختمل دیوان خالصه فردوس آرامگاه بود وقت احمد عمده الملک شوکت جنگ گشت ثانی راجه روشن رای بر و شنجنگ هر دو بد نهاد بد خواه، بد خواه مسلمین بسیاری از امرای بحضور فردوس آرامگاه سفارش ناگرمودند این قدر قیافه شناس بود که مطلق دخل نداد و فرمود که اگر این هندو را در پیش آرم سنگ سرخ قلعه مبارک از اینجا در خانه خود برداشته برد- درین سلطنت که پیش آمد با جات ساخته پرگنه کول سکندره را در تصرف او دهانید یعنی اغواش کرد که اینجا کسی (۳۵۲ب) نیست زده گیرید- چنانچه آن کافر زده گرفت، رعب پادشاهی بر خاست تمام را تصرف آورد و در خانه هر که دخیل شده خواندند آن خانه را بر باد داد اول خانه بختمل و دوم جاوید خان سیوم خانخانان چهارم عماد پاجی پنجم صفدر جنگ اندکی پخته کار بود و خلش خوب نداد بقدر دخل خانه او را هم زخم رسانید با من جالب توجه است که شاکر خان ضمن رویا نگاری هم از احوال خود و قالیچ سیاسی صحبت کرد- از متن زیر این امور بر می آید:

چند از رویای صادق و قفاؤل که از کلام الهمی بطوهر رسید نگارش می نمایم که بمنزل جزوی از معجزه توان گفت و آن اینست که تغیر جاگیرات که بار اولی شد جناب والد را می بینم که در گلستانی نشسته من پیش رفتم و مجرا کردم چون دل خسته و شکسته خاطر بودم با التجای بسیار عرض نمودم که خداوند پیچ از حال ما خبردارید که چه مصیبت گرفتاریم، جاگیرات و آل تمغا جمله ظالمان ضبط کرده گرفته اند منتبسم شده فرمودند لکه با بادیون ضیافت چپ قسم بحالی شود از افتاده گی تمام معوض کردم جان و مال از آن بپیر و مرشد هر چه ارشاد شود و هر چا امر فرمودند که بعام در درگاه و دهر-ار و پیه به شش طایفه قبول نمودم بعد ازین دستار مبارک از سر فرو آورده جمع غفیر از حضار بودند آنها نیز موفقت در فرو آوردن دستار نمودند این آیه: قال نوح الربنا... الکافرین (۳۷۲) دست برداشته تلاوت نموده دیر گران بمرافقت آئین گفتند و درین ضمن چشم داشتند در خود قوت یافتیم و یقین شد که جاگیرات و غیره بحال می شود و عاملان این عمل عرصه کمی بسزای می رسند که اول آن عماد بی بنیاد و دویمیش ناگر بی کر و فر و سوسنی دلواپی بیدل از آشنایان بشن ناتج از نوکران بیربھان و کیل دبی رام دیوان که جمله که خصومت این خانه بسته تغیر کنانیده اند- چنانچه همه در ظهو رآید پگاه که در دیوانخانه اجماع برادران شد رویا را نقل نمودم و گفتم که صاحبان این نذر و قبول نمایند، انشاء الله بحالی هم می شود و مقهوری اعدا نیز اگر نشود بنده را معاتب فرمایند- همه صاحبان قبول نذر کردند و بر فرد نوشته مهر نمودند که بعد حصول پروانه بحالی ادا نمایند- لیکن چون جناب مغفور را ورع بدرجه اتم بود گاهی مشغول و متوجه رقص و تماشا نمی شدند در حیرت ماندیم که دهر-ار بشش طایفه چه معنی داشته باشد که این خلاف طبع بوده آیر از قیاس و مطارچه بسیار معلوم نمودیم که در پانی پت شش گروهی از نخبه که در زیست خود هم همیشه در پرداخت آنها غلو داشتند شاید اشاره این باشد که بپوه هائی آن جماعه دهر-ار ایثار باید نمود اول سادات دوم انصار سیوم

ثبته زاده چهارم خادم پنجم عباسی ششم زاهدی عقلای آن وقت هم برین گواهی دادند که مراد از شش طایفه همین است که در ایام معدود پروانه هایدست آمدند و عمل دخل شد و سال آمدنیهای ابدیای وعده بظهور رسید هر چند سر خود بسرنگ زدم کسی مطلق از صاحبان کوشش نکرد بخود لرزیدم و از سر خود بتخریر ادا نمودم بعد دو سال جاگیر ات صاحبان ضبط شد که حال بحالی متصور نیست (۴۷۲ ب) و مرابحال ماند از خود مظهر علی خان گذاشت نمودم و عماد و غیره اشخاص که بانی این بودند از آمد ابدالی بی ملک و مال شده در پناه جاث بذلت ببری بردند و کیل را مردم لشکر ابدالی بخرابی بسیار بردهن تو بر خاک بسته کفیشکاری نموده بجهنم رسانیدند و... و دیوان مدقوق شده مردوزن و فرزندش گدایی می کنند.

روایای دوم: در وقت آمد ابدالی دیدم که اراده بر آمدن بود از مبدأ معلوم شد که اینجا باید بودند نان می رسانم و حکمتی که افشای آن منظور داری در یاب اراده بر آمدن بالکل موقوف نمودم لیکن نزدیک خانه حویلی روشن الدوله بود که صفیه سلطان بیگم مادر صاحب محل همشیر زادی صلابتجان سادات خان محل فردوس آرامگاه دختر این بیگم بعقد شاه دانی آمده و شاه بیگم را مادر مهربان نوشته و تمام محله را امان داده تیاژی ضیافت فرمود. چون خواهر اهلخانه من که خاله نور چشم محمد ذاکر باشد لیکن صفیه سلطان بود ازین سبب مستوره مذکور بخانه ام آمده تمام اسباب و ابلخان را بخانه خود برد و بیگم حویلی خوب خالی کرده داد نصف دار الخلافه از بیگم و خان و خانزاده در آن پناه آورد. نجات را اظهار این غنیمت شردند. چهارگهری شب مانده والد را می بینم که ایستاده تبسم بسیار می نمایند و این مصرع متواتر می فرمایند. تکت کو غلط افتاد مکیدن دارد. دو گهری شب مانده که چشم و شد در خعد اضطراب عظیم مشاهده افتادم صبح آورد که لشکریان شاه بر ترپولیه غارت می نمایند لزه بر اندام دیدم دانستم که تبسم مرحوم و مصرع دال بر خرابیت پگاه دو گهری روز بر آمده حویلی را محاصره کردند هر چند اهل حویلی داد بیداد نمودند و نوشتهها ظاهر ساختند کسی گوش نکرد و دوسه گهری بستلبازی نمودند هم چه می شد ریختند و دست غارت دراز کردند. تته آن در سرفی تالیف تفسیر قاسمی ایرد نموده ام. غرض که: (مصرع) من دولت صد ساله ام تاراج یک نظاره شد بجز نام الهی که پیش بود هیچ در ملک نماند. باقی از فضل ایزد متعال اطفال و اناث و ابر و محفوظ ماند. صدمه بدنی رسید. پا از جستن دیوار ضرب خورد که رفتن و سوار شدن اکثر اوقات بر حال مبتدیان که پران آنها را خدمت تکیه می فرمایند و آب کشی و گل اندازی ذمه می کنند و آن را داخل ریاضت می دانند. حیران طو دم که ازین چه کشف شده باشد. آن مجبول در این وقت شده که جبهه تمجیل بدست قسمیکه همت عالی شان مصروف بر تصفیه و کمال روح است همین قسم تمجیل بدن نیز منظور دارند. این سخن بدنی هم داخل این مقام است و عدنان که بود میروز مرا و متعلقان را اتفاق فاقه نشد خود بخود یکی از نفسچی سبد کھچری و روغن داد که چند روز بکار آمد که در آن وقت سلاطین را میسر نبود و پوشش هم مغل که مراد سنگیر کرده بود از خود آورده داد و معذرت بسیار نمود چون بسبب ضرب رفتار دشوار بود یکی از ان قشون بغل گرفت دومی دست تا دیوان خانه روشن الدولپ رسانید

که سر کرده های آن ها بوده اند این قصه تا کجا بیان کرده شود. غرض ایراد رویا بود در آنوقت خدمت اسم ذات بسیار می نمودم که دمی خالی نبود اما احتیاط که لازمه جلای است در قصور ماند شامت آنهم گرفت ازان باز مقدور ندارم که دوباره از خوف و صلابت آن اسم مبارک بر زبان آرم اسامی بهایی را خدمت نمایم و در حرمان آن می سوزم.

روای سیوم ایکه: بعد خرابی خانه باز دیده شد جمعی را که صلیبا باشند مراتب دیدار نشد. همین قدر عرض نمودم که آیه شریفه چنین است که ذلک بان الله لم یک معتبر النعمه انعمها علی قوم. --- حال آنکه بدانست من در نفس تغییر نشد و انگارد، کفرانست. و پدر من هم بسیار محطاط فرمودند. عرض نمودم که برادران بزرگ هم بایستی که در انتقام باشند فرمودند که عبدالرزاق بجهنجهانوی شفاعت کرده آنرا نیز فهمیدم که نسیه آن جناب اندکی از ورش مذکورین برای مغفور خواستم بعد چند روز باز مرحوم را دیدم می فرمایند که با از مصیبت شما مرانجات شد و شمار از خودی دامن در وقت حیات هم اکثر می فرمودند که شامه برادر و مادر شمار از خودی دامن ازین جا معلوم شد که قسمی که نواب فاتحه بجهنمیت می رسد و نیکی پدر با ولاد چنانچه فرمود ابونا صالحا ثواب مصیبت ماندگان نیز شریک حال ایشان می شود الله اعلم بالصواب در سفر سرهند منزل شاه آباد جناب قطب العارفین حضرت شیخ عبدالقدوس گنگوھی موافق آیه کریمه: ان الله لا یغفران یشترک به و تغفیر مادون ذلک و ان قل معلی علی شاکلید نوید غفران.

در باب برخی حوادث بویژه امور شخصی و خانواده در تاریخ شاکر خانی هم مصیبت اسناد را منعکس نموده است. در باب برگرداندگی جاگیر پدری که قرار شد یک لک و پنجاه هزار روپیه وراثت داخل خزانه عامره نمایند، نقل برگه پرداخت مسبلنی و ثبت علامت تصویب که اصطلاحا قط قلم جلی می بود می نویسد: همچنان اصطلاحات دیگر مثل التمتع که عموما برای مهر مرلج پادشاهان با نیزه های سلطانی بدست چپ که در بغل آن اول مهر مشکلی رنگی که بنیوی دولایه ای و مرلجی با نقش اسامی پادشاهان. شروع از امیر تیمور صاحب قران. بوده اما معنی دیگر این سند با حق مالیات از کشاورزان جاگیر هم بوده (ر.ک. فرهنگ استغناز).

After ransacking of Panipat which describes as the total destruction and later on Havelis of his family at Kashmirit gate Shah Jahanabad, he moved to Benaras and then to Azimaabad. He also states that in the said voyage he could not took many of his family members and other helps who have been with his family for long. Shad Azimabadi in his auto biography, Shad ki Kahani Zhad ki zabani, speaks high of all those who migrated to Patna with those

professional and the colony in Patna became known as elite colony of Delhiites. Again the proverb PIDRAM SULTAN BOOD hovered around his mine. He or the writer of Tarikh e Muzaffari, another family member of Shakir Khan does not speak about any thing directly of the shift or decline. Shad either did not want to mention or didn't know that in reality, majority of them fled from Delhi after Ahmad Shah Abdali's loot of Delhi. Shad does not mention any such information. Their ancestors, including Shakir Khan joined services of East India Company. Tarikh e Shakir khani provides evidences in this regard too. He, like many other writers who had joined East India Company sources, addressed them with honorific title, Sahiban e Firangi, Sahiban Bahadur.

In some roznamchas of Shah Alam II and Akbar II, I found references to the sons of Shakir Ali Khan too. It is mentioned as the suspended Jagir Dar, Shakir Ali Khan.

In brief, this is a work which highlight many hidden facets of Post Aurangzeb court culture and role of the middle level elites. Though, it is a tremendous job to edit and publish this work. But nothing is impossible if some decides. All the best,, stay home and stay safe.
